

SIİRT İLİNİN NÜFUS GELİŞİMİ, YAPISI VE DAĞILIŞI

The Growth, Structure and Distribution of Population in Siirt

Yrd.Doç.Dr. Adnan ALKAN*

ÖZ

Siirt ili, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Dicle bölümünde yer almaktadır. Cumhuriyet öncesi dönemde zaman zaman fazlaca nüfus barındıran Siirt, bazen de çeşitli unsurların etkisiyle nüfusunun oldukça seyrekleştiği anlaşılmaktadır. Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze doğru ise ildeki yerleşmelerin sayısı artıkça ve yerleşmeler büyüdükçe, nüfusun da arttığı gözlenmektedir. Ancak İlin idari taksimatında yapılan düzenlemeler ve göçlerden dolayı nüfus miktarında önemli değişikliklerin yaşandığı görülmektedir.

Siirt ili, 2015 yılı adrese dayalı kayıt sistemine göre, 320351 kişilik bir nüfusa sahip olup nüfus büyüklüğü bakımından Türkiye illeri içinde 58. Sırada yer almaktadır. Cumhuriyet tarihi boyunca yıllık ortalama %2,4'lük artış oranıyla ülke ortalamasının üstünde bir nüfus artışına sahip olan Siirt, genç ve dinamik bir nüfus barındırır. Nitekim il nüfusunun %36,8'i 0-14 yaş aralığındaki çocuk nüfustan oluşmakta olup, %24 olan ülke ortalamasının çok üstünde bir değer göstermektedir. Yöre, yüksek bir doğurganlığa sahip olmasına rağmen, göçlerle önemli bir nüfus kaybı yaşamaktadır. Siirt, %-17,52'lik net göç hızıyla Türkiye'de en fazla göç veren 10. İl konumundadır. Siirt ilinde, nüfus artışı ve miktarı üzerinde ekonomik yapı, Sosyal olgular, göçler, terör olayları ve idari taksimatta yapılan düzenlemeler gibi unsurlar belirleyici olmuştur.

Sahip olduğu coğrafi konumunun oluşturduğu dezavantajların etkisiyle fazlaca nüfuslanmayan Siirt, topografik özelliklerin farklılık göstermesi neticesinde nüfusun il genelinde dengeli dağılmadığı görülmektedir. Siirt'te nüfus yoğunlukla idari ve fonksiyonel anlamda gelişmiş birkaç şehirde yoğunlaşmaktadır. Nüfusun yaklaşık olarak 2/3'ü sadece Siirt ve Kurtalan şehirlerinde toplanmıştır. Kırsal kesimlerde de nüfus yoğunlukla yerleşmeye uygun düzlükler ile su kaynaklarının bol olduğu kesimlerde yoğunlaşırken, engebeli ve dağlık alanlarda ise nüfus seyrekleşmektedir.

Bu çalışmada Siirt ilinin nüfus gelişimi ve yapısı incelenerek, İlde nüfusun nasıl bir dağılım gösterdiği ve bu dağılımı etkileyen faktörler irdelenmiştir. Siirt'in nüfusu incelenirken, çeşitli kuruluşlardan elde edilen veriler, mülakatlar, anket ve literatür çalışmalarından yararlanılarak analizler yapılmıştır. İlin nüfus yapısı ve dağılışı ortaya

* Siirt Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, ad_alkan@siirt.edu.tr

Dergiye Müracaat Tarihi: 12.12.2016

konarak, geleceğe yönelik nüfus projeksiyonları ve planlamaları ile ilgili değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Siirt, Nüfus, Göç, Yerleşmeler

ABSTRACT

Siirt is located in the Tigris section of South-eastern Anatolia Region. Although Siirt hosted a huge number of the population at times before the Republic period, now it is understood that there is a decline in population because of some various factors. It is observed that the population of the city has been increasing by the growing number of the settlements. However, it is also observed that changes made in the administrative division of the city caused significant changes in the amount of the population.

According to the address-based registration system in 2015, Siirt has a population of 320,351. It ranks as the 58.th city amongst Turkish cities in terms of population. Throughout the history of the Republic, with its population growth above the national average, Siirt has a young and dynamic population. In fact, % 36.8 of the population involves 0-14 ages people and it shows a value highly above the national average which is % 24. Although the city has a high fertility rate, it also has a population loss because of migration. With its % 17,52 migration speed, it ranks as the 10th city amongst the Turkish cities as a place which creates the most rate of immigration. In Siirt, some factors such as economic structure, social phenomena migration, terrorist acts and regulations have played an important role in the population growth and amount.

Although Siirt has little population because of disadvantage influences of its geographical position, it is also seen that there isn't a balanced distribution in terms of population because of its differential topographical features. There is a population density especially in some cities which are developed in terms of administrative and functional. Approximately 2/3 of the population gathers around Kurtalan and Siirt. Although in rural areas population density is seen in flat lands and watery places, population becomes sparse in highlands.

In this study, by examining the development and characteristics of the population of Siirt, the demographic structure of the city has been revealed. When examining the population of Siirt, the analyses were made by using of the data obtained from the various organizations, interviews, surveys and literature studies. With expression of demographical structure and distribution of the city, demographical projections and plans towards the future has been evaluated.

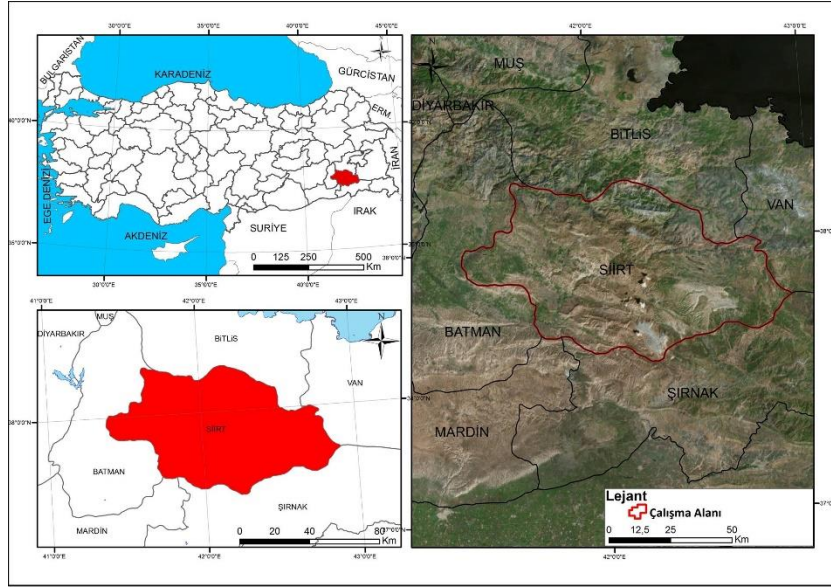
Key Words: Siirt, Population, Migration, Settlements

1. GİRİŞ

Dünyanın tamamında veya belirli bir bölümünde ne kadar insanın yaşadığı hemen her dönemde dikkat çeken bir husustur. İlk çağlardan beri toplumlar nüfus üzerinde politikalar geliştirmiştir. Bazı din adamları, düşünür ve filozoflar da çok eski devirlerden beri yazdıkları eserlerde buldukları toplumun iktisadi yapısı ve nüfus etkileşimleri üzerinde durmuşlardır. (Güneş, 2009: 127). Geçmişten bugüne, nerede, ne kadar, hangi özellikte İnsanın yaşadığı, kaç kişinin yer değiştirdiği, bunların nedenleri ve sonuçları farklı amaçlar için araştırılarak ortaya konulmuştur. Hem nüfusun miktarı, hem de sahip olduğu çeşitli özellikler her dönemde insanlığın ilgilendiği konuların başında gelmiştir. Ancak özellikle 20. yüzyıldaki dünya nüfusunda daha önce görülmemiş değişimlerin yaşanması, nüfus konusuna farklı bir boyut getirmiştir. Modern toplumun oluşum dinamiklerini yaratan bu köklü sosyal ve ekonomik değişim, geçtiğimiz yüzyıla damgasını vuran bir süreç olarak yakın insanlık tarihinde yerini almıştır (Yüceşahin, 2009:2). Böylece bir yandan birçok ülkede, aşırı nüfus artışına karşı önlem alma; diğer yandan da yüzyılın sonlarına doğru, gerileyen veya yaşlanma dolayısıyla ortaya çıkan sorunlara karşı alınacak önlemler üzerinde durulmaktadır (Şahin, 2010:17).

Özellikle son yıllarda daha nitelikli yaşam ve sürdürülebilir kalkınma için etkili bir nüfus politikası izlenmesinin gereği herkes tarafından kabul edilmektedir. Bu durum her şeyden önce, daha rahat bir yaşam ve sahip olunan kaynakları etkili bir şekilde kullanmak için gereklidir. Ayrıca olası sorunlara karşı çözümler üretebilmek, gelecek nesillere yaşanabilir bir dünya bırakabilmek, geçmişten gelen, doğal ve kültürel mirası koruyarak geleceğe aktarabilmek, gibi gerekçelerle de etkili bir nüfus politikası uygulamanın gereğine inanılmaktadır. Bunun yanı sıra ülkelerin mevcut koşullarını geliştirebilmesi veya sosyo-ekonomik açıdan geleceğe yönelik doğru planlamalar yapabilmesi için nüfus miktarını ve özelliklerini iyi analiz etmesi gerekir. Kamu hizmetlerinin etkili ve verimli bir şekilde yürütülebilmesi, ekonomik kaynaklarının doğru ve dengeli kullanılabilmesi, toplumun sosyo-kültürel yapısının ortaya konulabilmesi, nüfus hareketlerinin yön ve sebeplerinin analiz edilebilmesi; nüfusun miktarı, mekânsal dağılışı, yaş gruplarına göre dağılımı, cinsiyet yapısı, ekonomik faaliyet guruplarına dağılışı gibi unsurlara bağlıdır (Zaman ve Coşkun, 2008: 263). Günümüzde nüfus miktarı ve nitelikleri önceki devirlerle kıyaslanmayacak kadar önemli bir husus olup kalkınmanın ön koşullarından biri haline gelmiştir.

Çalışmanın konusunu oluşturan Siirt'in nüfus özellikleri bu bağlamda gerek bulunduğu bölge gerekse ülkemiz için son derece önemlidir. İl nüfusunun iyi bir şekilde analiz edilebilmesi için öncelikle Siirt'in bazı genel özelliklerinin bilinmesi faydalı olacaktır. Zira çalışma sahasının konumu, topografik özellikleri ve sosyo-kültürel yapısı gibi bazı temel nitelikleri, nüfusun dağılışı, göçler, doğurganlık oranları gibi nüfus parametreleri üzerinde belirleyici olmaktadır. Siirt ili, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Dicle Bölümü sınırları içerisinde yer almakta olup doğuda Şırnak ve Van, kuzeyde Batman ve Bitlis, batıda Batman ve güneyde Şırnak ve Mardin illeri ile çevrilidir. (Şekil 1). İlk yerleşme izlerinin M.Ö. 3000'li yıllara uzandığı ve tarih boyunca çok çeşitli uygarlık ve kültürlerin izlerini taşıyan Siirt, nüfus miktarı ve yapısı bakımından önemli farklılıklar göstermiştir. Cumhuriyet tarihi boyunca da Siirt ilinde nüfusun genel olarak genç, dinamik bir yapıda olduğu ve sürekli artış eğilimi gösterdiği anlaşılmaktadır.

Şekil 1: Siirt İli Lokasyon Haritası

Demografik açıdan içinde bulunduğu coğrafi bölgeyle büyük benzerlikler gösteren Siirt, bunun yanında doğal ve beşeri koşullarının gösterdiği bazı farklılıklar nedeniyle kendine has bir demografik yapı meydana getirmektedir. Özellikle göçlerle verilen nüfus kaybı, mevsimsel göçlere dayalı ritmik yer değiştirmeler, yüksek nüfus artış ve doğurganlık oranlarıyla dikkat çeken çalışma sahası, demografik açıdan incelenmeye değer bir konumdadır.

II. AMAÇ ve YÖNTEM

Çalışmada, Siirt ilinin çeşitli demografik özelliklerinin yorumlanması, nüfusun tarihsel gelişiminin ve genel karakterinin ortaya konulması ve günümüzde nüfusun nasıl bir dağılım gösterdiği irdelenmiştir. Bu bağlamda, 1927–2000 yılları arasında yapılan nüfus sayım sonuçları ile Türkiye İstatistik Kurumu Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verileri, temel veri olarak kullanılmıştır. Sahanın, Osmanlı Dönemi'ne ilişkin nüfus verileri, dönemle ilgili çalışmalardan sağlanmıştır. Ayrıca 1:25.000 ve 1:100.000 ölçekli topografya haritaları, 1:100.000 ölçekli toprak haritaları ise yardımcı materyal olarak kullanılmıştır. Çalışmada nüfus sayımları ve diğer araştırmalardan elde edilen istatistik verilerin, beşeri coğrafya metodolojisi içerisinde analitik yaklaşımlar kullanılarak yorumlanması yoluna gidilmiş ve böylece elde edilen haritalar, nüfus piramitleri, şekil ve grafik gibi görsel ifade yöntemleriyle mevcut demografik yapı ortaya konulmaya çalışılmış, nüfus dağılımı ve bu dağılımı etkili olan faktörler irdelenmiştir. Bunun yanında mevcut demografik yapı ışığında ve sahayla ilgili

1990-2015 yılları aralığı nüfus miktarları dikkate alınarak ve bu dönemdeki artış seyirleri, doğumlar, ölümler ve göçlerle ilgili nüfus verilerinin de yardımıyla, başta TUİK Metodu olmak üzere Üssel, Birleşik Faiz, En Küçük Kareler, Aritmetik (Doğrusal) yöntemler kullanılarak, geleceğe yönelik nüfus projeksiyonları ve demografik analizler yapılmıştır.

III. NÜFUSUN TARİHSEL GELİŞİMİ

Siirt il nüfusunun gelişimini genel olarak Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet dönemi olmak üzere iki dönemde incelemek uygun olacaktır.

A. Cumhuriyet Öncesi Dönem

Cumhuriyet öncesi dönemde Siirt ili nüfusu ile ilgili veriler oldukça yetersiz olup elde edilen verilerin çoğunluğu salname kayıtları, Osmanlı dönemi nüfus sayımları, yerli ve yabancı seyyahlar ve müelliflerin eserlerine dayanmaktadır. Ancak elde edilen bilgilerin önemli bir kısmı, Osmanlı'nın son dönemlerine denk gelmekte ve daha eski dönemlere ait bilgiler azdır. Ancak bütün bu eksikliklere rağmen eldeki kaynaklar, yöre nüfusunun geçmiş dönemlerdeki miktarı üzerinde bir kanaat oluşturması açısından oldukça önemlidir.

Yerleşmelerin kuruluş ve gelişmesinde etkili olan tarihi süreçler, nüfusunda dağılışı ve yoğunluğunu etkilemektedir. Tarih boyunca insanların yaşam alanı olarak neden belli alanları tercih ettikleri, doğal coğrafyanın yörenin geleceğini nasıl şekillendirdiğini ve mevcut potansiyeline geçmişin ne derece katkı sağladığı, yörenin nüfuslanmasında oldukça önemlidir. Bu sayede gelecek dönemler için yerleşmelerdeki nüfus ve mekân ilişkisi hakkında fikir sahibi olunabilir (Yıldız, Döker, 2016: 36). Bu bağlamda Siirt ve çevresinin yerleşme tarihi ve geçirmiş olduğu süreçlerin bilinmesi, günümüzdeki nüfusun daha iyi analiz edilmesine katkı sağlamaktadır.

Siirt ve çevresi günümüzde olduğu gibi, farklı iki bölgenin; Anadolu ile Mezopotamya'nın kesişim alanında kurulmuş ve bundan dolayı tarihsel süreç içerisinde her iki bölgede hem siyasi, hem de kültürel bağlamda meydana gelen gelişmelerden büyük ölçüde etkilenmiştir ve denebilir ki söz konusu iki bölgeye adeta eklenmiştir (Saraçoğlu, Yıldız, 2006: 620). Bu nedenle kuzeyinde ve güneyinde ortaya çıkan uygarlıklar, yörenin kültürel gelişimi ve nüfus yapısı üzerinde etkili olmuştur. Ancak yörede tarih boyunca ulaşım ve topografik koşulların oluşturduğu elverişsizliklerin etkisiyle çok gelişmiş kentlerin ortaya çıkmadığı ve fazlaca nüfuslanmadığı anlaşılmaktadır.

Ulaşım şartlarının ve topografik koşulların oluşturduğu dezavantajlara rağmen Siirt ve çevresi tarih boyunca önemli medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Siirt'in bilinen en eski tarihinin M.Ö. 3000'li yıllara kadar uzandığı anlaşılmaktadır (Siirt İl Yıllığı, 1998: 33). Ancak yörenin bugünkü nüfus yapısını etkileyen temel gelişme, Siirt ve çevresinin İslam egemenliğine girmesiyle olmuştur.

Siirt, İslam döneminde Hz. Ömer'in komutanlarından İyaz Bin Ganem tarafından bütün bölge ile birlikte 639'da fethedilmiştir. Bu fetihle birlikte yöre, kalıcı olarak Müslümanlığın etkisi altına girmiştir. İslam inancının Siirt ve çevresine yerleşmesiyle birlikte, sırasıyla Emeviler ve Abbasiler egemenlik sağlamıştır. Daha sonra 1000'li yıllarda sırasıyla Mervaniler, Artuklular ve Anadolu Selçuklular yörede hüküm sürmüşlerdir. Bu

dönemlerde artık önemli bir yerleşme olan Siirt, bilginlerce tercih edilen (Azimli, 2006: 130), gelişmiş ve fazlaca nüfus barındıran bir merkez konumundaydı. Yöre, 1230'lu yıllarda Moğol istilasına maruz kalmış, bu süreçte kentler yakılıp, yıkılmış ve nüfusun büyük bir kısmı katledilmiştir (Özdemir, 2010: 35, İbnü'l Esir, XI: 94). Moğol istilasından sonra Siirt ve çevresinde sırasıyla İlhanlılar, Akkoyunlular ve Safeviler egemen olmuştur. Safevi hükümdarı Şah İsmail, Yavuz Sultan Selim ile 1514 yılında girdiği Çaldıran Savaşını kaybedince, İdris-i Bitlis'in katkılarıyla Siirt ve çevresi de Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun diğer yerleriyle birlikte Osmanlı hâkimiyeti altına girmiştir (Sözer, 1969: 93, Tuncel, 2009: 173).

Yöre, Osmanlılar tarafından ele geçirildikten sonra 1523 yılında, Diyarbakır Beylerbeyliği'ne bağlı bir kazaya dönüşmüştür. Bu yıldaki tahrir defterlerinde Siirt, 25 köy ve 2 mezradan oluşmaktaydı. Merkezinde ise 4 mahalle, 217 hane, 74 mücerredinden oluşan Ermeni cemaati ve 14 hane ile 4 mücerredinden oluşan küçük bir Yahudi topluluğu bulunmaktaydı. Müslümanların ise 402 hane ve 58 mücerreddeleri vardı. Siirt'in hangi tarihte sancak olduğuna dair herhangi bir bilgi bulunmamasına rağmen, 1567 yılındaki tahrir defterlerinde sancak olarak görülmektedir. Bu yıldaki tahrir defterinde Siirt, 27 köy ve 7 mezradan oluşmaktaydı. Aradan geçen 44 yıllık zaman zarfında yörede önemli bir değişikliğin olmadığı anlaşılmaktadır. XVI. yüzyıl boyunca Siirt'te Müslümanlar ve Zimmiyanlar (Ermeni, Yakubi, Nasturi ve Yahuda) birlikte yaşamaktaydılar. Siirt, XVII. Ve XVIII. yüzyılda da Diyarbakır'e bağlılığı devam ettirmiştir (Erpolat, 1999:553). İdari olarak 1880 yılına kadar Diyarbakır Vilayetine bağlı sancak konumunu koruyan Siirt, bu yıldan sonra ise Bitlis Vilayetine bağlanmıştır. Bu dönemde Siirt Sancağı, Siirt, Şirvan, Pervari ve Garzan olmak üzere 4 kaza ve Rıdvan, Zeyraki ve Deyr Gül olmak üzere 3 nahiye ve 570 köyden oluşmaktaydı.

Osmanlı döneminde yöre nüfusu hakkındaki sağlıklı bilgilere daha çok XIX. yüzyıldan itibaren ulaşılmaya başlanmıştır. XIX. yüzyılın başlarında Siirt ve yakın çevresinin nüfusu ile ilgili kısıtlı bilgilere daha çok yabancı seyyahların gözlemleri neticesinde ulaşılmıştır. Bu dönemde Macdonald Kinneir, J. Shiel ve Ainstworth gibi seyyahlar sadece Siirt merkez nüfusu ile ilgili bilgiler verirken, diğer ilçelerin nüfus miktarı ile ilgili bilgilere değinmemişlerdir. (Sözer, 1969:93, Tuncel, 2009: 174).

XIX. yüzyılda yöre nüfusu hakkında en sağlıklı bilgiler ise 1871 tarihli Diyarbakır Vilayet Salnamesinde rastlanmaktadır. Bu tarihte yapılan sayıma göre Siirt sancağında 52143 Müslüman ve 17306 Gayrı Müslim yaşamaktaydı (Sırma, 2006: 123). Yine 1881-1882 tarihli Bitlis Vilayet Salnamesine göre Siirt sancağında 49095 Müslüman, 11971 Gregoryen Ermeni, 2446 Katolik, 435 Protestan, 1720 Monofizit olmak üzere toplamda 65667 kişi yaşamaktaydı (Demirtaş, 2007: 139-140). 1892 tarihli Bitlis Vilayet Salnamesine göre de Siirt sancağında 59489 Müslüman ve 16425 Gayrı Müslim olmak üzere toplam 75914 kişi yaşamaktaydı. Cuinet'in verilerine göre de 1890'da Siirt sancağında 64448 Müslüman ve 36294 Gayrı Müslim olmak üzere toplam 100742 kişi yaşamaktaydı (Cuinet, 1891, Yurt Ansiklopedisi, 1982: 6682-6683). Cuinet'e göre Gayrı Müslim Nüfusun büyük bir kısmı Gregoryan Ermenilerinden oluşurken geriye kalan kısmı ise Katolik, Protestan, Keldani, Süryani ve Yezidilerden oluşmaktaydı. XIX. yüzyılın sonları ile XX. yüzyılın başlarında Siirt ve çevresi, meydana gelen Ermeni olayları, aşiretler arası çatışmalar ve merkezi yönetime

yönelik başkaldırıları nedeniyle oldukça zarar görmüştür (Tuncel:2009,174). Bütün bu olumsuzlukların yanı sıra 1914 yılında I. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkması ve hemen sonrasında ülkemizde ve Siirt'te girişilen Kurtuluş Savaşı neticesinde nüfusun büyük kısmı bu savaşlarda kaybedilmiştir. Nitekim 1914 yılında ilin nüfusu XIX. yüzyılın sonuna göre yarı yarıya azalmıştır. Nüfus kaybı Kurtuluş Savaşı sürecinde de devam etmiş ve yöre eski dinamizmi ve kültürel zenginliğini kaybetmiştir.

B. Cumhuriyet Dönemi

Siirt ili ile ilgili sağlıklı nüfus verilerine Cumhuriyet dönemiyle birlikte ulaşılmaya başlanmıştır. Osmanlı döneminde bir kaza konumunda olan Siirt, Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte il statüsüne kavuşmuştur. Söz konusu yeni idari taksimata bağlı olarak Siirt iline bağlı yerleşim birimlerinin sayısı da oldukça artmıştır. Nitekim Cumhuriyetin ilk yıllarında Siirt iline bağlı 7 kaza ve 728 köy bulunmaktaydı.

Bilindiği üzere Cumhuriyet döneminde ilk nüfus sayımı 1927 yılında yapılmıştır. Bu sayım döneminde Siirt ilinin nüfusu 101529 olup nüfusun %78'i kırsal kesimde yaşarken % 22'si ise şehirlerde yaşamaktaydı. Esasen ilin nüfusu XIX. yüzyılın sonları ile mukayese edildiğinde nüfusun hemen hemen değişmediği dikkat çekmektedir. Ancak bu durum nüfus artışından ziyade ilin yönetim sınırları içerisine dahil olan yeni yerleşim birimlerinin sağladığı katkıdan kaynaklanmaktadır. Zira Siirt ve çevresi Ermeni olayları, aşiretler arası çatışmalar ve savaşlardan dolayı yüksek oranda nüfus kaybı yaşamış ve nüfus artışını sağlayacak genç erkek nüfusun önemli kısmını bu süreçte kaybetmiştir. Bu nedenle bu sayım devresindeki nüfus miktarı üzerinde doğal unsurlardan ziyade diğer faktörler belirleyici olmuştur. Özellikle idari taksimatta yapılan değişiklikler bu devrede ve Cumhuriyet tarihi boyunca Siirt ilinde nüfus artışı ve miktarı üzerinde belirleyici olan temel unsurların başında gelmektedir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında savaşların oluşturduğu olumsuzluklar yavaş yavaş ortadan kalkmaya ve genç Türkiye Cumhuriyeti kalkınmaya başlamıştır. Nitekim 1935 yılında yapılan ikinci nüfus sayımında ülke genelinde nüfusun doğal seyrini yakalamasıyla birlikte nüfus hızla artmaya başlamıştır. Siirt ili de bu sayım döneminde 127518 kişilik bir nüfusa sahipti. Önceki sayım dönemine göre yıllık nüfus artışı %3,2 gibi yüksek bir değere ulaşmıştır. Aynı artış eğilimi 1940 yılı genel nüfus sayımında da devam etmiştir. Bu sayım döneminde ilin nüfusu önceki döneme göre %3 oranında artmıştır. Ancak daha sonra 1940'lı yıllarda ortaya çıkan II. Dünya Savaşı, tüm dünyada olduğu gibi ülkemizi ve Siirt'i de etkilemiştir. Bu dönemde yaşanan genel sefalet hali ve erkek nüfusun savaş nedeniyle silah altına alınmasından dolayı nüfus azalmıştır (Bulut, 2000: 25). Zira 1945 yılında yapılan genel nüfus sayımında söz konusu olumsuzlukların etkisiyle Siirt'te nüfus 133627'ye gerilemiştir. Önceki sayım dönemine göre ilin nüfusu yıllık %-1,8 oranında azalmıştır.

Daha sonra 1950'li yıllara doğru II. Dünya Savaşının oluşturduğu olumsuzluklar ortadan kalkmaya ve ülkemiz tekrardan kalkınmaya başlamıştır. Çok partili sisteme geçilen bu dönemle birlikte büyük kalkınma hamleleri gerçekleşmiştir. Özellikle tarım, ulaşım ve haberleşme alanında meydana gelen büyük değişim ve dönüşümle birlikte ülkede ticaret de hızla gelişmiştir. Söz konusu olumlu hava Siirt ilinde de hissedilmiştir. Nitekim Kurtalan Demiryolu ve Batman Petrol Rafinerisi de bu süreçte hizmete girmiştir. Bütün bu olumlu

havanın etkisiyle Siirt'te nüfus hızla artmıştır. İlin nüfusu 1955 yılı nüfus sayımında 191657'ye yükselmiş ve önceki sayım dönemine göre yıllık artış oranı %4,5 ile Cumhuriyet tarihi boyunca en yüksek değere ulaşmıştır. Bu dönemdeki artış oranı üzerinde özellikle Batman ilçesindeki petrol yataklarının işletilmesi neticesinde ilçenin çevredeki yerleşmelerden yoğun bir göç alması etkili olmuştur. Siirt nüfusu 1960 yılında da artmaya devam etmiş ve bu yılda nüfus 232243 kişiye yükselmiştir. Bu dönemde yıllık artış oranı %4,2 civarında gerçekleşmiştir. 1965 yılına gelindiğinde ise il nüfusu artmaya devam ederken, artış oranları önceki yıllara göre belirgin şekilde düşmüştür. Zira bu yılda toplam nüfus 264832 kişiye yükselirken, yıllık artış oranı %2,4'e gerilemiştir. Bu gerileme doğumlarla birlikte gelişen düşük doğurganlığa bağlı doğal bir süreçten ziyade idari anlamda yapılan değişiklikten kaynaklanmaktadır. Bu dönemde 09/06/1964 gün ve 2463 sayılı kararname ile Bahçesaray (Müküs) bucağı ile ona bağlı köyler, Van'ın Gevaş ilçesine bağlanmıştır. Bu yapılan değişiklikle birlikte 9555 kişilik bir nüfus grubu, il nüfusundan ayrılmıştır. Söz konusu değişikliğin etkisiyle yıllık artış oranları, önceki dönemlere göre düşük bir değer göstermiştir. Nitekim sonraki sayım dönemlerinde artış oranları eski özelliğini kazanmıştır. 1970 yılında il nüfusu 320684 kişiye yükselirken, yıllık artış oranı tekrardan ivme kazanarak %4,2'lik bir orana yükselmiştir. Yöre nüfusu 1970-1990 devresinde de yükselmeye devam etmiş ve yıllık artış oranları bu dönemde %3,6 civarında seyretmiştir. Ancak 1990 yılına gelindiğinde ilin en büyük iki ilçesi olan Şırnak ve Batman'ın, Siirt'ten ayrılıp il statüsüne kavuşması ve Sason, Kozluk ve Beşiri ilçelerinin Batman'a bağlanmasıyla birlikte Siirt, neredeyse nüfusunun yarıya yakın kısmını kaybetmiştir. Ayrıca bu dönemde ülkemizin Doğu ve Güneydoğu'sunda ortaya çıkan terör olayları, Siirt'te de yoğun bir şekilde görülmüştür. Özellikle kırsal kesimde güvenlik ve asayiş sorunlarından dolayı nüfusun büyük bir kısmı göç etmek zorunda kalmıştır. Nitekim 1985 nüfus sayımında 524741 olan nüfus 1990 sayımında 252126 kişiye düşmüştür.

Siirt ili nüfusu yukarıda ifade edilen ekonomik iyileşmeler, tarım ve ulaşımında meydana gelen gelişmelerin etkisiyle 1950'li yıllardan 1990 yılına kadar yüksek bir oranda artmış ve artış hızı daima ülke ortalamasının üzerinde seyretmiştir. Ancak bu dönemde Bahçesaray, Batman, Şırnak, Sason, Kozluk ve Beşiri ilçelerinin Siirt'ten ayrılması nedeniyle önemli oranda nüfus kaybettiği görülmektedir. Bu durum nüfus miktarı ve artış oranlarının dalgalı bir seyir göstermesine yol açmıştır.

Siirt ili nüfusu 2000 yılı genel nüfus sayımında 263676 kadardır. Önceki sayım dönemine göre nüfusun yıllık %0,5 oranında arttığı ifade edilebilir. Ancak söz konusu durumun yanıltıcı olduğu söylenebilir. Zira terör olaylarının en şiddetli yaşandığı 1990'lı yıllarda, Siirt terör faaliyetlerinin en fazla görüldüğü illerin başında gelmekteydi. Bu süreçte köylerin büyük bir kısmı boşaltılmış ve nüfusun çoğunluğu büyük kentlere göç etmişti. İlde bu dönemde nüfus artışından ziyade nüfus kaybı söz konusu idi. Bu durumun istatistiklere ve kayıtlara geçmemesinin nedeni ise sayım sisteminden kaynaklanmaktadır. Zira bu sayım döneminde insanlar yaşadıkları yerde sayılmak istemeyip sayım günü memleketlerine döndükleri için söz konusu çarpık durum ortaya çıkmıştır.

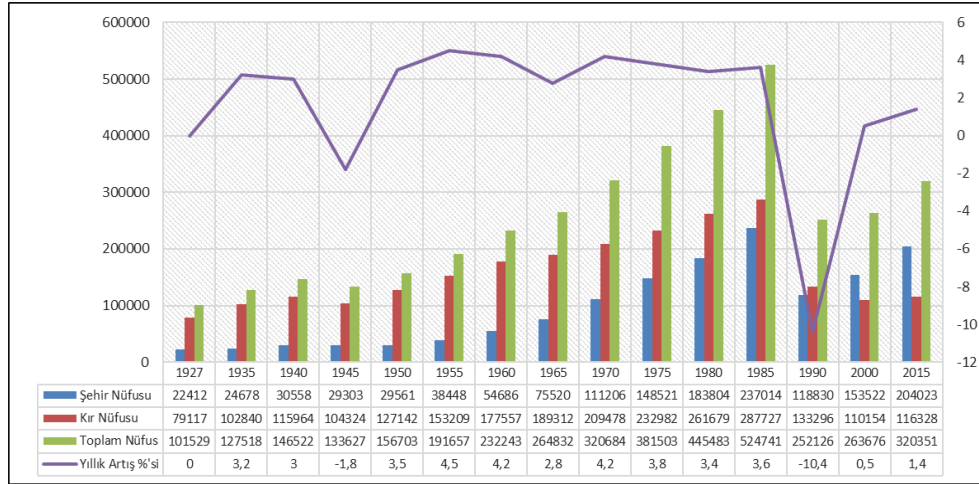
Yörede 2000'li yılların başından itibaren terör olaylarının azalması sonucunda göç eden nüfusun önemli bir kısmı köylerine geri dönmüştür. İlde asayiş ve güvenliğin sağlanması ile birlikte nüfus tekrardan doğal seyrini yakalayıp artmaya başlamıştır. Ayrıca

yatırımların artması, ulaşım imkânlarının gelişmesi ve Siirt Üniversitesi'nin kurulması, nüfus artışı üzerinde olumlu bir etki yapmıştır. Siirt ilinin nüfusu 2015 yılı Adrese Dayalı Kayıt Sistemine göre 320351'tür. Önceki yıla göre ortalama yıllık nüfus artış hızı ise %1,4 kadardır.

İlk nüfus sayımının yapıldığı 1927 yılı ile son nüfus sayımının yapıldığı 2015 yılları arasında Siirt ili yaklaşık 3,5 kat nüfusunu arttırmıştır ve bu süreçte nüfus yıllık ortalama %2,4 oranında büyümüştür. İlde nüfus artışı genelde ülke ortalamasının üzerinde seyretmiştir. Yüksek bir doğurganlık oranına sahip olan Siirt ili nüfusu, genç ve dinamik bir yapıya sahiptir.

Siirt ilinde Cumhuriyet tarihi boyunca kırsal nüfus ile kentsel nüfus arasında önemli farklılıklar ortaya çıkmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında yöre nüfusu kırsal bir karakterdedir. Bu devrede geçim kaynakları çoğunlukla hayvancılık ve kısmen de ziraata dayalı olduğu için nüfus köylerde toplanmıştır (Kaştan, 2006: 66). Nitekim 1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımında ildeki nüfusun %78'i kırsal kesimde yaşamaktaydı. Nüfusun söz konusu kırsal karakteri 1960'lı yıllara kadar devam etmiştir. Özellikle bu devrede kırsal nüfus oranı, ülke ortalamasının çok üzerinde seyretmesi geçim tarzı ve şehirlerin önemli istihdam oluşturacak potansiyele sahip olmayışından kaynaklanmaktaydı. Yüksek bir oranda seyreden kırsal nüfus miktarı, 1960'lı yıllardan itibaren hızla azalmaya başlamıştır. Bilhassa Batman ilçesinde petrol yataklarının keşfi ve işletilmeye başlanmasıyla birlikte bu şehre çevredeki kırsal yerleşmelerden çok yoğun göçler yaşanmıştır.

Ayrıca 1960'lı yıllarda tüm ülke genelinde olduğu gibi Siirt ilindeki şehirlerde gelişerek, önemli cazibe merkezleri haline gelmiştir. Bu süreçle birlikte köylerde, artan nüfus ile birlikte geçim kaynakları yetersiz kalmaya başlamış ve ilk etapta çevredeki şehirlere göç şeklinde kendini göstermiştir. Siirt ilinde kırsal nüfus oranını etkileyen bir diğer önemli husus ise terör olaylarıdır. Özellikle 1990'lı yıllarda doruk noktasına ulaşan terör olayları nedeniyle köylerin önemli kısmı boşaltılmış ve burada yaşayan nüfus büyük şehirlere göç etmek zorunda kalmıştır.

Şekil 2: Siirt İlinin Yıllara Göre Nüfus Artış Oranları (1927-2015)

Genel olarak 1960'lı yıllara kadar Siirt ilinde nüfusun %80'e yakın kısmı kırsal kesimde yaşar iken bu oran günümüze doğru hızla azalmıştır. 2015 yılı verilerine göre ilde nüfusun %36,3'ü kırsal kesimde yaşamaktadır (Şekil 2). Söz konusu oran ülke geneli ile mukayese edildiğinde önceki yıllara göre önemli oranda azalmasına karşın ülke ortalamasının üstünde kalmaktadır. Bu nedenle nüfusun kırsal karakterini günümüzde de koruduğu ifade edilebilir.

Öte yandan Siirt ilinde şehirselleşme, kırsal nüfusun aksine Cumhuriyet tarihi boyunca sürekli artmıştır. Söz konusu artış trendi 1950'li yıllara kadar yavaş seyrete de bu dönemden itibaren çok hızlı bir şekilde olmuştur. Nitekim ilk nüfus sayım yılı olan 1927 yılında ildeki şehirselleşme oranı 22412 iken 2015 yılında bu değer 204023'e yükselmiştir. Cumhuriyetin ilk döneminden günümüze şehirselleşme oranı yaklaşık 10 kat artmıştır. Özellikle Siirt, Batman gibi şehirlerde üretimin çeşitlenmesi, sosyal ve kültürel koşulların gelişmesi, ulaşımın iyileşmesi gibi unsurların etkisiyle çevresindeki kırsal kesimlerden yoğun bir göç almıştır. Zira 1940'lı yıllarda Kurtalan Demiryolu inşası, Batman Petrol Rafinerisinin hizmete girmesi, Siirt Üniversitesi'nin açılması, Siirt Havaalanı'nın hizmete girmesi gibi unsurlar yörede cumhuriyet tarihi boyunca şehirselleşme oranının artışında pozitif etki oluşturmuştur.

IV. NÜFUS YAPISI

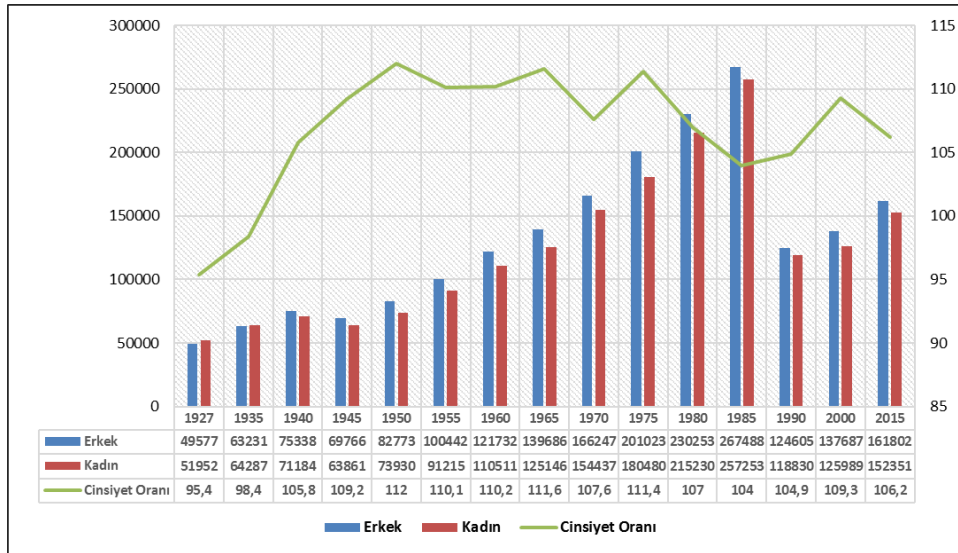
Siirt ili nüfusunun genel özelliklerini ve nüfus yapısını ele almak için bütün nüfus parametreleri dikkate alınarak, belirli başlıklar altında incelemeler yapılmıştır.

A. Nüfusun Cinsiyet ve Yaş Yapısı

Herhangi bir yerin nüfus yapısı incelenirken, cinsiyet ve yaş yapısı dikkatle incelenmesi gereken değişkenlerin başında gelmektedir. Bir yerdeki 100 veya 1000 kadına düşen erkek sayısını (Doğanay, 1997: 164) ifade eden cinsiyet oranı, nüfusun doğal seyrinde

olduğu dönemlerde birbirine çok yakın bir değer gösterir. Ancak herhangi bir yerde cinsiyet oranının yüksek veya düşük bir değer göstermesi durumunda ise söz konusu yerde cinsiyet yapısı üzerinde savaşlar, göçler veya ekonomik şartlar gibi bir takım sosyal ve ekonomik faktörlerin belirleyici olduğu düşünülebilir.

Siirt ilinde kadın-erkek nüfusun oranına bakıldığında; Cumhuriyetin ilk yılları dışında diğer bütün dönemlerde erkek nüfus belirgin bir şekilde fazla olduğu dikkat çekmektedir. Cumhuriyetin kuruluş aşamasında I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı gibi iki büyük millî mücadele döneminde ülkemizdeki erkek nüfusun önemli bir kısmı bu savaşlarda kaybedilmişti. Bu nedenle Cumhuriyetin ilk döneminde ülke genelinde kadın nüfusun erkek nüfustan daha fazla olduğu görülmektedir. Siirt ilinde de söz konusu unsurların etkisiyle 1927 ve 1935 yılı nüfus sayımlarında kadın nüfusun erkek nüfustan daha fazla olduğu ve cinsiyet oranının düşük seyrettiği anlaşılmaktadır. Zira 1927 genel nüfus sayımında cinsiyet oranı 95,4 ve 1935 yılı sayımında 98,5 olduğu görülmektedir.

Şekil 3: Siirt İlının Yıllara Göre Cinsiyet Oranları (1927-2015)

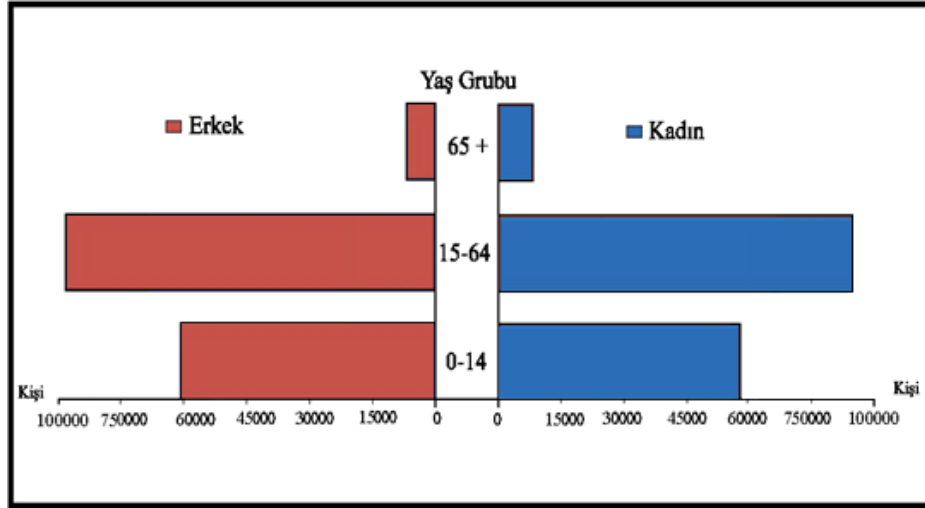
I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşının sona ermesi, ülke genelinde etkili olan sefalet halinin yavaş yavaş ortadan kalkması ve nüfusun yüksek doğurganlık oranını yakalamasıyla birlikte Siirt'te, 1935 yılından sonra erkek nüfusun hızla arttığı ve cinsiyet oranının yükseldiği görülmektedir. Nitekim 1950 yılındaki sayım döneminde cinsiyet oranı cumhuriyet tarihinin en yüksek değeri olan 100 kadına 112 erkeğe ulaşmıştır. Bu dönemden sonra da kimi zaman farklılık göstermekle birlikte cinsiyet oranının ülke ortalamasının üstünde ve yüksek bir oranda kaldığı anlaşılmaktadır. Yörede cinsiyet oranı yalnızca 1990'lı yıllarda terör olaylarından dolayı kırsal kesimdeki genç erkek nüfusunun il dışına göçü sonucunda düşmüştür. Ancak bu dönemde 1990 yılındaki nüfus sayımında bile cinsiyet oranı 104,9 gibi nispeten yüksek bir değerde kalmıştır. Son sayım dönemi olan 2015 yılında ise ilde cinsiyet oranı 106,2'lik bir değer ile ülke ortalamasının üzerinde kalmaya devam etmiştir (Şekil 3).

Siirt İlinin Nüfus Gelişimi, Yapısı ve Dağılışı

Zira 2015 yılında ülke ortalaması 100,7 kadardır. İlde cinsiyet yapısının erkekler lehine gelişmesinin başlıca sebepleri ise doğumla gelen erkek çocuk sayısının nispeten fazlalığı, genelde diğer illerden Siirt'te tayin olan erkek memurların yalnız yaşaması ve ailelerinin Siirt dışında ikamet etmesi ve Siirt'in çok sayıda askeri garnizonu bünyesinde barındırması neticesinde asker sayısının fazlalığı olarak sayılabilir.

Siirt ilinde cinsiyet oranları yerleşim birimlerine göre farklılık göstermektedir. Yörede köy ve kırsal karakterinden sıyrılmamış kasabalarda kadın erkek nüfus oranları daha dengeli iken Siirt, Kurtalan, Erüh, Tillo gibi şehirlerde ise cinsiyet oranları daha yüksektir. Kırsal kesimde yaşayan erkek nüfusun istihdam şartlarının daha fazla olması nedeniyle büyük şehirlere göç etmesi neticesinde erkek nüfusta belirgin bir azalma olduğu söylenebilir. Öte yandan söz konusu şehirlerde, göçün nispeten daha az olması ve daha önce ifade edilen asker ve memur erkek nüfusunun etkisinden dolayı erkek nüfusun fazlalığı söz konusudur.

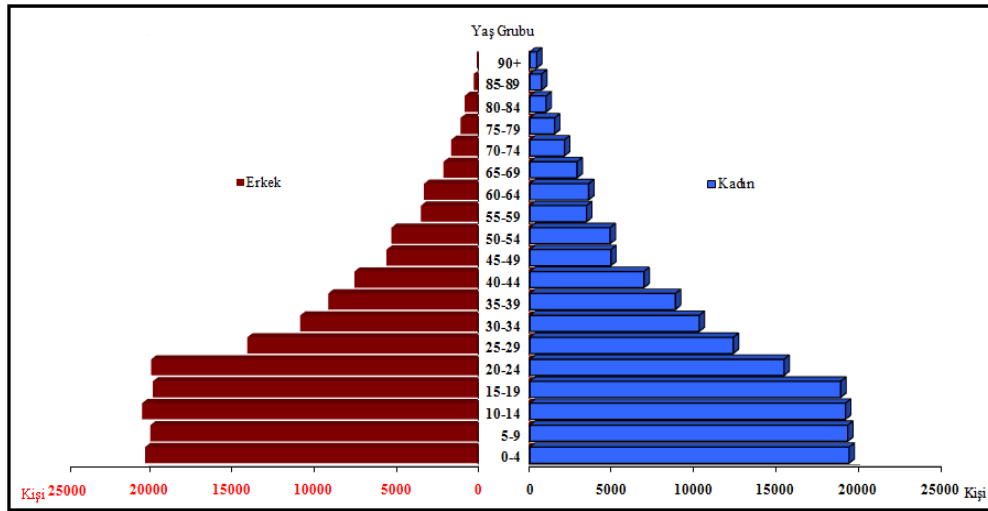
Nüfusun yaş grupları ve her yaş grubuna dağılmış nüfus miktarının bilinmesi de demografik olaylarının analiz edilmesi ve geleceğe yönelik nüfusun tahmin edilmesi ve hizmetlerin planlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Siirt ilinde nüfusun geniş aralıklı yaş gruplarına göre dağılımı incelendiğinde, dağılımın gelişmekte olan bölgelerin özelliklerine benzerlik gösterdiği dikkat çekmektedir. İlde nüfusun %36,8'i çocuk, %58,7'si yetişkin ve %4,5'si yaşlı nüfustan oluşmaktadır. Geniş aralıklı yaş gruplarına göre dağılımda dikkat çeken unsur, ilde bağımlı nüfus oranının yüksek oluşudur (Şekil 4). Nitekim bağımlı nüfus oranı %74,6 ile %47 civarında olan ülke ortalamasının çok üstünde bir değer göstermektedir. Ayrıca çocuk nüfus oranı da %24 olan ülke ortalamasının çok üzerindedir. Siirt'te çocuk nüfus oranlarının yüksek olması aynı zamanda bağımlı nüfus oranının da çok yüksek olmasına yol açmaktadır.

Şekil 4: Siirt İli Nüfusunun Geniş Aralıklı Gruplandırılmaya Göre Dağılımı (2015)

Yörede eğitim seviyesinin düşüklüğü, ailelerin, aile planlaması konusunda bilinçsiz olması, geleneksel sosyal ve dini anlayışının katı bir şekilde sürmesi gibi unsurlar, doğum oranlarını yükselten ve çocuk nüfusun yüksek bir düzeyde seyretmesine yol açan başlıca nedenlerdir. Öte yandan ilde yüksek olan çocuk nüfusa karşılık yaşlı nüfus oranı ise düşüktür. Ülke ortalamasının %8,2 olduğu yaşlı nüfus, yörede %4,5 gibi düşük bir değerdedir. Bu durum ilde sağlık koşulları ile genel beslenme şartlarının yetersizliğinden kaynaklanmaktadır.

Siirt ili nüfusunun yaş yapısının daha iyi anlaşılabilmesi için dar aralıklı yaş gruplarının da incelenmesi gerekmektedir. Nitekim 2015 yılı verilerine göre en fazla nüfus sırasıyla 10-14 ve 5-9 yaş aralığında bulunmaktadır. Önceki yıllara göre mukayese edildiğinde ise 0-4 yaş grubunda olanların sayısının istikrarlı bir şekilde düştüğü ortaya çıkmaktadır. Bu durum doğum kontrol uygulamalarında başarının sağlanması ve eğitim seviyesinde yükselmelerin meydana gelmesiyle açıklanabilir. Siirt'te dar aralıklı yaş gruplarında dikkat çeken bir başka hususta, çocuk ve yetişkin nüfus içerisinde erkek nüfusun kadın nüfustan belirgin olarak fazla olmasıdır. Yalnızca 24-34 yaş aralığında kadın erkek oranının birbirine çok yakın olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum genç erkek nüfusun ekonomik nedenlerden dolayı il dışına göçü ile açıklanabilir. Öte yandan çocuk ve yetişkin nüfusta erkek nüfusun belirgin olarak fazlalığına karşılık yaşlı nüfus içerisinde kadın nüfus oranı bariz olarak daha fazladır. Söz konusu yaş grubunda kadın nüfusun fazlalığı, erkek nüfusun çalışma hayatında daha fazla yer alması sonucunda sağlık şartlarının bozulması ve daha erken ölmeleri ile açıklanabilir.

Şekil 5: Siirt İli Nüfusunun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (2015)

Genel olarak Siirt ilinin nüfus piramidi incelendiğinde, daha öncede ifade edildiği gibi gelişmekte olan bölgelerin özelliğini yansıttığı söylenebilir. Piramidin tabanının geniş

olmasına karşın önceki yıllara göre doğumların azalması neticesinde tabanın daralma eğiliminde olduğu görülmektedir. Orta yaş diliminde istikrarlı bir seyir izleyen piramidin üstü de genişleme eğilimindedir (Şekil 5).

B. Doğumlar ve Ölümler

Bir yerdeki nüfus değişimini sağlayan en temel belirleyiciler, doğumlar ile ölümlerdir. Ayrıca toplumun sosyo-kültürel yapısını ortaya koyan en önemli parametrelerdir. Özellikle doğum oranları üzerinde kontrol edilebilir bazı unsurların etkili olduğu ve doğumları etkileyen çok çeşitli toplumsal olgular belirleyici olduğu için demografik analizler için oldukça önemlidir. Bir yıl içindeki doğum sayısının, aynı yıl içindeki toplam nüfusa bölünmesiyle elde edilen ham doğum oranı ile üretici çağıdaki (15-49) kadın nüfusun aynı yıl içindeki çocuk nüfusuna oranlamasıyla (Tümertekin ve Özgüç, 2006:231) elde edilen genel doğurganlık oranları incelendiğinde, söz konusu oranların Siirt ilinde ülke ortalamasının oldukça üstünde olduğu ortaya çıkmaktadır. Nitekim 2015 yılı adrese dayalı kayıt sistemine göre Türkiye'de ham doğum oranı %16,9 iken Siirt'te bu oran %26,6 ile ülke ortalamasının çok üzerindedir. Aynı yıl içinde 8507 doğum olayının gerçekleştiği ilde, genel doğum oranı da %111,4 gibi yüksek bir değerdedir.

Siirt ili doğurganlık verilerinin yüksek oluşunda çok çeşitli sosyal ve ekonomik faktörler etkilidir. Yörede geleneksel cinsiyetçi sosyal yapı ve dini inanış, doğum oranlarını teşvik eden en belirgin unsurlardır. Özellikle kız çocukların erken yaşta evlendirilmesi, bilhassa çok erkek çocuğa sahip olmanın toplumsal anlamda güçlü bir aile veya aşiret olmanın ön koşulu olarak kabul edilmesi, dini inançların doğumları teşvik etmesi gibi faktörler Siirt'te yüksek doğum oranlarının ortaya çıkmasının başlıca nedenleridir. Bunların yanında ailelerin düşük eğitim düzeyine sahip olmaları sonucu aile planlaması konusunda bilinçsiz olması, fazla çocuğun ekonomide fazla işgücü olarak görülmesi gibi unsurlar da doğumları teşvik eden diğer toplumsal faktörlerdir.

Nüfus değişimi üzerinde etkili olan bir diğer unsur da ölümlerdir. Siirt ilinde 2015 yılı verilerine göre ölüm sayısı 1018 olup kaba ölüm oranı da %3,2 olarak hesaplanmıştır. Yörede kaba ölüm oranı %4,9 olan ülke ortalamasının altında seyretmektedir. Ayrıca Siirt'te önceki yıllara göre düzenli olarak ölüm sayıları ve ham ölüm oranları azalmaktadır. Öte yandan ölüm istatistikleri içerisinde demografik açıdan önemli bir diğer veri ise bebek ölümleridir. Ham ölüm oranında ülke ortalamasının altında bir değere sahip olan Siirt ili, bebek ölüm oranında ise ülke ortalamasının üzerindedir. Nitekim 2015 yılında ilde 127 bebek ölümü gerçekleşmiştir. Bebek ölüm hızı Türkiye ortalaması %10,7 iken bu değer Siirt'te ise %15,2 gibi yüksek bir orandadır. İlde bebek ölümlerinin bu denli yüksek oluşu kuşkusuz anne sağlığı ve eğitimi ile ilgili bir durumdur. Ailelerin ve özellikle de annelerin gebelik süreci ve sonrasında bilinçsiz oluşu ve gerekli eğitimlere sahip olmayışı, yüksek bebek ölümlerinin başlıca nedenidir.

Gerek ham ölüm oranları gerekse de bebek ölüm hızları önceki yıllara göre azalmaktadır. Yörede genel sağlık şartlarının iyileşmesi, hastane, uzman doktor sayısı ve tıbbi ekipmanların artması ve acil müdahale gerektiren vakalara ildeki sağlık kuruluşlarında müdahale edilebilmesi gibi unsurların etkisiyle ölüm oranları düşmüştür. Ayrıca Siirt'te ekonomik şartların iyileşmesiyle birlikte beslenme şartlarının düzelmesi de ölümlerin

azalmasında etkili olan bir diğer husustur. İlde yetişkin ölümlerin başlıca sebepleri ise yaşlılığa bağlı hastalıklar, trafik kazaları ve kronik hastalıklardır. Bebek ölümlerinin başlıca sebepleri ise ishal, menenjit ve asye gibi hastalıklardır.

C. Göçler

Göç, bir yerleşim biriminden diğerine nüfusun geçici ve sürekli olarak yer değiştirmesi faaliyetidir. Gerek nüfus miktarını değiştirdiği gerekse nüfusun sosyo-ekonomik yapısını yansıttığı için göç önemli bir parametredir. Bu nedenle göçlere yol açan sebepler ve göçün ortaya çıkardığı sonuçlar dikkatle ele alınması gereken hususlardır. Göç olgusu Siirt ilinde nüfus üzerinde belirleyici olan en temel olguların başında gelmektedir. Siirt ili genel olarak bazı dönemlerde oldukça yüksek bir oranda olmak üzere göç veren bir sahadır. Ülkemizin en fazla göç veren bölgelerinden birinde yer alan Siirt, bu bölge içinde de en fazla göç veren illerin başında gelmektedir (Günel, 2012: 107).

Nitekim 1975-2015 yılları arası TÜİK verilerine göre, ilin aldığı göç, verdiği göç, net göç ve net göç hızları incelendiğinde yukarıda ifade edilen hususlara paralel değerlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Buna göre 1975-1980 devresinde ilin aldığı göç 17330 iken verdiği göç ise 28252 kişi olmuştur. Söz konusu dönemde net göç -10922 kişi ve net göç hızı ise % -29,5 olmuştur. İlin göç verileri ile ilgili en çarpıcı sonuçlar ise 1985-1990 yılları aralığında ortaya çıkmıştır. Zira bu devrede ilin aldığı göç 10960 kişi iken verilen göç ise 42271 kişi gibi yüksek bir değerdir. Bu devrede net göç hızı da % -140,7 gibi oldukça yüksek bir orandadır. Siirt ili bu devrede nüfusun önemli bir kısmını göçler yoluyla kaybetmiştir. Yörede bu dönemde yaşanan bölücü terör olayları ve bu olayların ilk çıktığı yerleşim biriminin Siirt olması, aşırı göçlerin yaşanmasına yol açmıştır. Zira köylerde hayvanını otlatamayan ve tarım yapamaz hale gelen köylü nüfus, bulunduğu yeri terk etmek zorunda kalmıştır. 2000'li yılların başından itibaren göçlerle kaybedilen nüfus oranı azalmaya başlamıştır. Nitekim 2015 yılı TÜİK verilerine göre Siirt'in aldığı göç 10505 kişi iken verdiği göç ise 16166 kişidir. Bu yılda net göç hızı ise % -17,5 ile önceki yıllara göre daha düşük bir değer göstermektedir (Tablo 1).

Tablo 1: Siirt İlinin Aldığı Göç, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı (1975-2015)

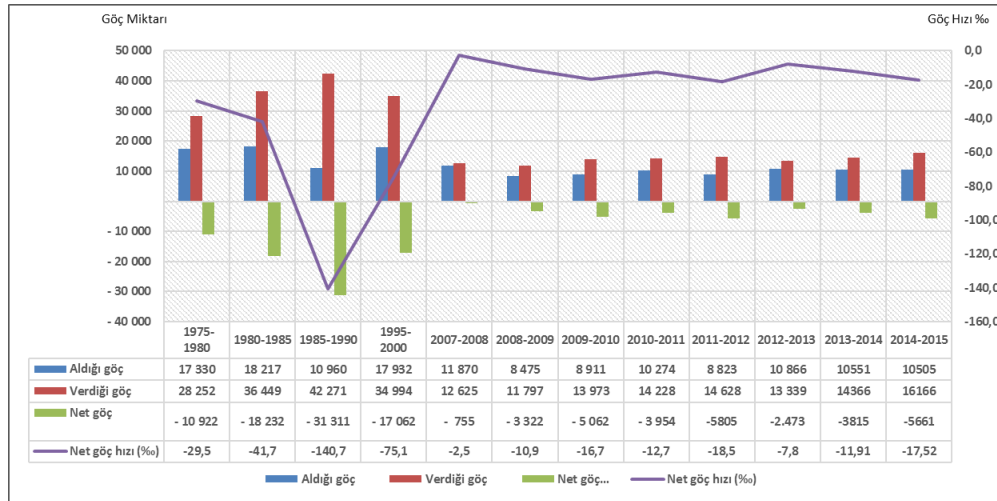
Dönem	Toplam nüfus	Aldığı göç	Verdiği göç	Net göç	Net göç hızı (%)
1975-1980	365 173	17 330	28 252	- 10 922	-29,5
1980-1985	428 080	18 217	36 449	- 18 232	-41,7
1985-1990	206 834	10 960	42 271	- 31 311	-140,7
1995-2000	218 773	17 932	34 994	- 17 062	-75,1
2007-2008	299 819	11 870	12 625	- 755	-2,5
2008-2009	303 622	8 475	11 797	- 3 322	-10,9
2009-2010	300 695	8 911	13 973	- 5 062	-16,7
2010-2011	310 468	10 274	14 228	- 3 954	-12,7
2011-2012	310 879	8 823	14 628	-5805	-18,5
2012-2013	314 153	10 866	13 339	-2.473	-7,8
2013-2014	318366	10551	14366	-3815	-11,91
2014-2015	320351	10505	16166	-5661	-17,52

Kaynak: TÜİK (2015).

Siirt İlinin Nüfus Gelişimi, Yapısı ve Dağılışı

Göç hareketleri ile ilgili önemli parametrelerden biri de doğum yeri ile ikamet adresi arasındaki ilişkidir. 2015 yılı verilerine göre ülkemizde Siirt doğumlu kişi sayısı 745320'tir. Bu nüfusun %37,6'sı Siirt ilinde ikamet ederken %62,4'ü ise Siirt dışında oturmaktadır. Siirt ili dışında yaşayan Siirtlilerin oranı Siirt ili nüfusunun yaklaşık iki katı kadardır. Bu değerler ilin verdiği göçün büyüklüğünü ortaya koymaktadır. Doğum yeri Siirt ili olan nüfusun Siirt dışında en fazla toplandığı il İstanbul'dur. Nitekim Siirt dışında yaşayan Siirt doğumlu nüfusun %47,5'i İstanbul'da yaşamaktadır. İstanbul'dan sonra il dışında en fazla Siirtli sırasıyla Adana, Mersin ve Batman illerinde yaşamaktadır. Ayrıca Diyarbakır, Ankara, İzmir, Gaziantep, Bursa ve Manisa illerinde önemli oranda Siirt nüfusuna kayıtlı kişi yaşamaktadır.

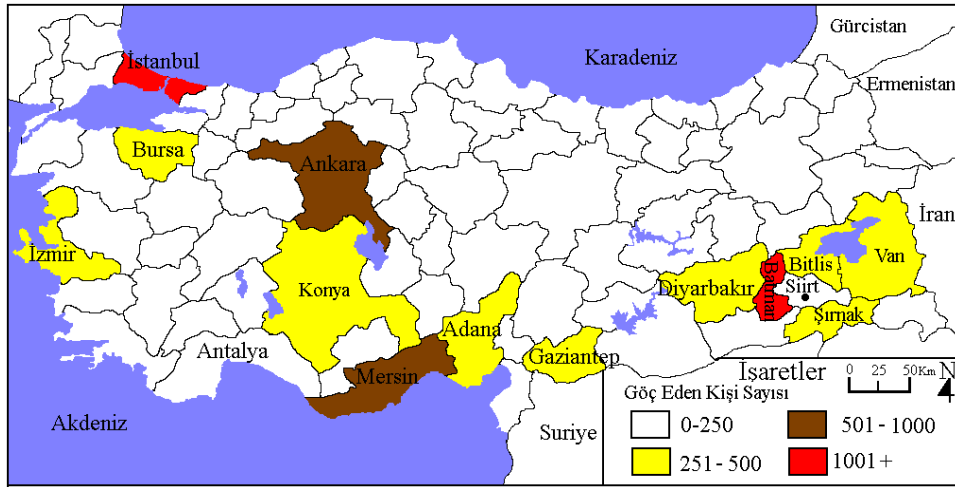
İkamet adresleri esas alınarak ortaya çıkan göç istatistikleri de doğum yeri göç istatistiklerine benzerlik göstermektedir. Gerek 2015 yılı verileri gerekse önceki yıllara ait veriler incelendiğinde, Siirt'te ikamet eden nüfusun en fazla göç ettiği il İstanbul'dur. Ayrıca Ankara, Adana, Mersin ve Gaziantep gibi büyük metropol şehirler de Siirt ilinden en fazla göç alan yerleşim birimleridir (Şekil 7). Söz konusu büyükşehirler dışında yerel çekim merkezi konumunda olan Batman ve Diyarbakır gibi illerde Siirt'ten yoğun bir göç almaktadır. Siirt ili genel olarak göçle nüfus kaybeden bir yöre olmasına karşın önemli sayıda göçte alan bir yerleşim bölgesidir. Hemen hemen ülkenin her tarafından göç almakla birlikte, Siirt ili en fazla göçü İstanbul ve Batman illerinden almaktadır. Bu iki ilden gelen nüfus Siirt'e yönelik göçün %29,3'ünü oluşturmaktadır. Siirt ilinin en fazla göç verdiği merkezler ile en fazla göç aldığı merkezlerin aynı olması, tersine göç hareketlerinin meydana gelmesi ile açıklanabilir. Zira 2015 yılında İstanbul'dan Siirt'te göç eden nüfus, Siirt'ten İstanbul'a göç eden nüfusun yaklaşık iki katıdır. Bu durum hızlı bir tersine göç hareketinin yaşandığını ortaya koymaktadır. Tersine göç hareketi dışında ile yönelik göçler çoğunlukla kamu görevlilerinin zorunlu veya isteğe bağlı yer değiştirme hareketi şeklindedir.

Şekil 6: Siirt İlinde Yıllara Göre Gelen, Giden Göç Miktarı ve Değişimi (1975-2015)

Öte yandan Siirt ilinde göç hareketleri içinde mevsimlik göçler de önemli bir yer tutar. Özellikle bazı köy, mezra ve çeşitli yerlerde kurulmuş obalarda yaşayan göçebe aileler, ilkbahar ayları ile birlikte buldukları yerleri terk ederek Bitlis, Van, Muş ve Ağrı civarlarındaki yaylara ritmik göç hareketinde bulunurlar. Hayvanları otlatmak amacıyla yapılan bu göç hareketi sonbaharda geri dönüşlerle birlikte son bulur. Gittikçe sayılara azalan bu göçebe ailelerin sayısı net olarak bilinmemekle birlikte 1000-2000 aralığında olduğu tahmin edilmektedir.

Göç hareketlerinde önemli bir yer tutan Yurtdışı göçler de Siirt ilinde incelenmesi gereken bir diğer parametredir. Ancak ilde yurtdışı göçlerle ilgili istatistikî veriler yok denecek azdır. Siirt'te genel olarak ekonomik nedenlerle ve işçi göçü şeklinde yapılan yurtdışı göçler, yapılan mülakatlara göre çoğunlukla Almanya, Fransa, Hollanda gibi Avrupa ülkelerine ile Irak, Azerbaycan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti gibi komşu ülkelere yapılmaktadır. Sayısı kesin olarak bilinmemekle birlikte özellikle yöreden son bir kaç yılda yüzlerce insanın Irak'a çalışmak amacıyla gittiği bilinmektedir. Yurt dışından Siirt'e de göçler olabilmektedir. Söz konusu bu göçler de çoğunlukla geri dönüşler şeklinde olmaktadır. 2000 yılı genel nüfus sayımına göre Almanya, Hollanda ve Fransa başta olmak üzere çeşitli ülkelerden 113 kişinin Siirt'te yerleştiği anlaşılmaktadır.

Şekil 7: Siirt İlinde Göç Eden Nüfusun İllere Göre Dağılımı (2014-2015)

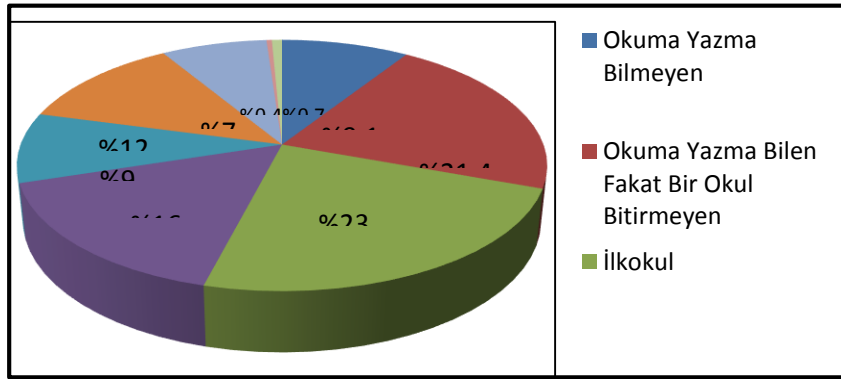
Siirt ilinde göç olgusu ile ilgili sağlıklı değerlendirmeler yapabilmek için nüfusu göçe sevk eden sebeplerin de dikkatle ele alınması gerekir. İlde göçe neden olan itici ve çekici unsurlar bulunmaktadır. Ekonomik kaynakların nüfusa yeterli gelmemesi, işsizlik, terör olayları, aileler veya aşiretler arası çatışma veya anlaşmazlıklar, kan davaları, kırsal kesimde tarım arazilerinin bölünmesi ve yeterli geçimi sağlayamaması gibi unsurlar, Siirt'te göç tetikleyen itici unsurlardır. Bütün bu unsurlarla birlikte Siirt ilinin ülkemizin en fazla göç veren yörelerinden biri olmasının temel nedenleri ise geçim sıkıntısı ve özellikle 1990'lı yıllarda oldukça yoğunlaşan terör olaylarıdır.

Göç alan merkezlerdeki ekonomik koşulların iyi olması, yüksek istihdam olanaklarının bulunması, daha iyi yaşam koşullarının ve bilhassa gelişmiş eğitim ve sağlık kurumlarının varlığı, Siirt'te nüfusun il dışına göç etmesine neden olan çekiciliklerdir.

D. Nüfusun Diğer Özellikleri

Nüfusun eğitim ve sosyo-ekonomik yapısı gibi göstergeler de önemli demografik parametreler içinde yer alır. Siirt ilinde nüfusun eğitim verileri incelendiğinde; ülke ortalamasının altında olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim ilde 2015 yılı verilerine göre 6 yaş ve üzeri nüfusun okuma-yazma bilme oranı %90,1 iken Ülke ortalaması %96,1'dir. Okuma-yazma bilmeyen nüfus içinde ise kadınların oranı daha fazladır. Aynı yılın verilerine göre Siirt'te Okuma-yazma bilen fakat bir okulu bitirmeyenlerin oranı %21,4, İlkokul mezunu oranı %23,5, ilköğretim mezunu %16,1, Lise ve dengi okul mezunu %12,1, yüksekokul veya fakülte mezunu ise %7,9 civarındadır (Şekil 8).

Bir yerdeki ekonomik göstergeler ile nüfus arasında da önemli ilişkiler görülebilmektedir. Nitekim Siirt, gerek gayri safi milli hâsıla gerekse işsizlik ve yaşam memnuniyeti gibi konularda ülkenin gerisinde kalan bir yöredir. Yıllık kişi başı gelirin, ülke ortalamasının çok altında olduğu Siirt, işsizlik oranı yüksek ve yaşam memnuniyeti düşük olan bir ildir. Nitekim TÜİK (2013) tarafından Siirt ile ilgili yapılan çalışmada, istihdam oranı %29,8 iken ülke ortalaması ise %45,9 olarak hesaplanmıştır. İşsizlik oranı da %20,5 ile %9,7'lik ülke ortalamasının çok üstünde seyretmiştir. Yine aynı araştırmada umutlu olduklarını beyan edenlerin oranı %74,3 ile ülke ortalamasının altında kalmıştır.

Şekil 8: Siirt ilinde 6 Yaş ve Üzeri Nüfusun Eğitim Düzeylerine Göre Oransal Dağılımı (2015)

Yöre çalışan nüfusun büyük bir kısmı hizmet ve tarım sektörlerinde çalışmaktadır. Çoğunlukla nüfusun tarımsal faaliyetlerle uğraştığı Siirt'te, aileler, işgücüne daha fazla katkı sağlamak için çok çocuk yapmayı tercih etmektedir. Bu durum yüksek doğurganlığın en önemli sebeplerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

V. NÜFUSUN DAĞILIŞI VE ETKİ EDEN FAKTÖRLER

Doğal ve beşeri çevrenin belirlediği koşullar nüfusun sayısını, artışını ve dağılımını belirlemektedir (Akbulut, 2007: 94). Doğal ve beşeri çevre ile nüfus arasındaki ilişkiyi ortaya koyabilmek için nüfus dağılımını incelemek gerekir. Siirt ilinde nüfusun varlığı ve dağılımını doğal ve beşeri çevre özellikleri karşılıklı olarak etkilemektedir. İlde nüfusun varlığı, daha çok topografik ve iklimatik koşullardan negatif etkilenirken, ulaşım, idari statü ve geçim kaynakları gibi beşeri koşullar da nüfus dağılımı üzerinde belirleyici olmaktadır.

Yörede arazinin engebeli, yüksek ve tarım arazisinin sınırlı olduğu yerler oldukça seyrek nüfuslu iken geniş tarım arazilerinin bulunduğu düzlük kesimler ile plato sahaları ise nüfusun yoğun olduğu alanlardır. Genel olarak ilde Güneydoğu Torosların kenar kıvrımlarından Güneydoğu Anadolu Düzlüklerine doğru nüfus kademeli olarak artmaktadır. Aynı şekilde iklimatik koşulların sıcaklık ve yağış değerleri bakımından dezavantaj oluşturduğu kuzey, güney ve güneybatıdaki bazı kesimlerde nüfusun seyreltiği merkezlerde de nüfus yoğunluğu artarken, önemli yollardan uzak, ulaşım imkânlarının gelişmediği kesimlerde nüfus azalmaktadır. Ayrıca üretim faaliyetlerinin çeşitlilik gösterdiği ve önemli idari merkezlere yakın olan sahalarda nüfus yoğunluğu artarken, tersi koşullara sahip olan alanlarda nüfus seyrelmektedir.

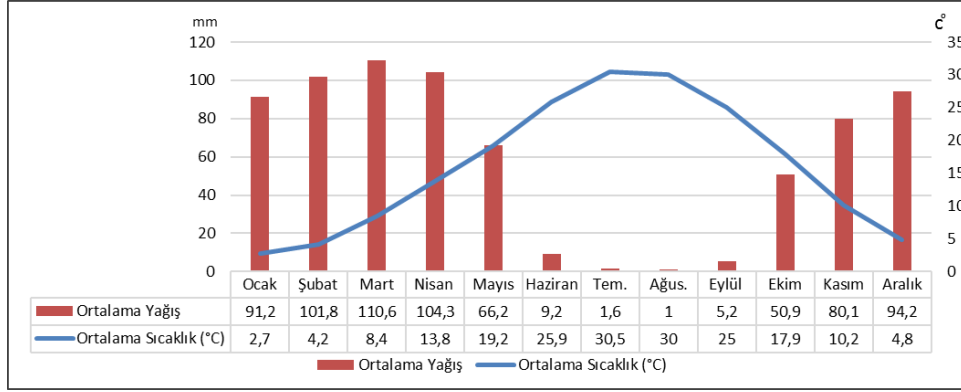
Siirt ili, nüfusun dağılımına etki eden faktörlerin başında gelen fiziki görünüm ve yer yapısı özellikleri bakımından oldukça çeşitlilik arz etmektedir. Sahanın yüzey şekilleri daha çok yüksek dağ ve ortalama 750-1000 metre yüksekliğindeki deformeli platolardan oluşmaktadır. Yörede kuzey ve doğuya doğru gidildikçe irtifa kuşakları hızla artarken, güneye ve batıya doğru ise engebe ve irtifa azalmaktadır. Bu durum Arabistan Platformunun Anadolu Levhasını sıkıştırmasıyla ilgilidir. Arap Plakasının, kuzey, kuzeydoğuya, (Avrasya'ya) doğru sürüklenerek Anadolu Levhasının altına dalması, Van Gölü Bölgesi'nde bir çarpışma alanının oluşmasına neden olmuştur. Kuzey-Güney yönlü bir sıkışma hareketinin artmasıyla birlikte Güneydoğu Anadolu Bindirme Kuşağı oluşmuştur. Bu kuşağın önünde bulunan çalışma sahası, Jura tipi kıvrımlar üzerinde kurulmuştur (Özgen, Karadoğan, 2006:642-643). Söz konusu tektonik faaliyetler sonucunda sahanın kuzey ve doğusu yüksek bir topografyaya dönüşürken, güneybatısını içine alan güçlü çöküntü alanları ortaya çıkmıştır. Güneydoğu Toroslar esnekliğini yitirmiş ve sertleşmiş kesimlerinde ortaya çıkan çöküntü olukları, akarsularca aşındırılarak batı, güneybatı ve güney yönünde uzanan vadilere dönüştürülmüştür. Sahada bir yandan vadiler oluşurken, öte yandan da özellikle çöküntü alanlarında hızla genişleyen vadi tabanlarında IV. Zaman boyunca çeşitli taşıma maddelerden oluşan düzlük oluşmuştur (Şekil 9). Söz konusu topografik koşullar, Siirt'te nüfusun varlığı ve dağılımını oldukça etkilemektedir. Nitekim engebeli ve dağlık bir topografyadan müteşekkil kuzey ve doğu kesimler az nüfuslanırken, daha çok plato, vadi tabanı ve düzlüklerden oluşan güney ve orta kesimler ise daha çok nüfuslanmıştır.

Şekil 9: Çalışma Sahası Topografya Haritası

Öte yandan günümüzde büyük bir kısmı genç oluşumlu bir plato ve dağlık bir arazi üzerinde bulunan il idari alanında, yer yapısı özelliklerine dayalı olarak yaşamı olumsuz etkileyerek kısıtlayacak kayalara pek rastlanılmamaktadır. Siirt şehri ve yakın çevresinde bu özelliği taşıyan sahalarda yer yer bulunmasına rağmen, yerleşme ve nüfuslanmayı etkileyecek bir durum göstermemiştir. Ayrıca Siirt ilinde yer yapısı özelliğine bağlı olarak yerleşme ve nüfuslanmayı etkileyebilecek önemli deprem ve doğal afetler de pek fazla meydana gelmemektedir. Sahada bu duruma bağlı nüfus dağılışı ve yoğunluğunda farklılıklar söz konusu olmamıştır. İlde yer yapısı ve özelliklerine bağlı olarak nüfus dağılışına etki edebilecek yer olaylarından en dikkat çekici olanı heyelandır. İlde heyelanlar daha çok Botan Vadisini çevreleyen eğimli yamaçlar ile kuzeydeki dağlık kütlelerde meydana gelmektedir. Ancak buralarda tehlike altında bulunan yerleşimlerde çeşitli zamanlarda bu olaylara bağlı olarak meydana gelen olumsuzluklara rağmen nüfus dağılımı çevre ortalamalarına yakındır.

Siirt'te topografik koşulların gösterdiği çeşitlilik nedeniyle kayda değer irtifa ve morfolojik farklılıkların görülmesine yol açmıştır. Bu durum aynı zamanda iklimik açıdan sıcaklık, basınç, nem ve yağış gibi iklim elemanlarının da il idari alanı içinde önemli ve anlamlı farklılıklar görülmesine yol açmıştır. İlde nüfusun varlığını etkileyebilecek yıllık ortalama sıcaklık değeri 16 °C civarındadır. Bu ortalama değer bölge ortalamasının altında, ülke ortalamasının ise üstündedir. Kış aylarında sıcaklık ortalaması, 3,9 °C, yaz aylarında ortalama sıcaklığı 28,8 °C civarındadır. İl genelinde sıcaklık genellikle 0 °C'nin üstünde seyretmez (Şekil 10). Ancak yörede beşeri faaliyetleri doğrudan etkileyecek ve nüfus dağılışına etki edecek donlu gün sayıları önemlidir. Sahadaki donlu gün sayısı ise 36 kadardır. Özellikle kış ayları ve Mart, Nisan aylarında yaşanan donlar, bazen yaşamı olumsuz etkilemektedir.

Şekil 10: Siirt İlinde Sıcaklık ve Yağış Ortalamalarının Aylara Göre Dağılımı (1970-2015)

Siirt il sınırları dahilinde sıcaklık değerleri farklılık göstermektedir. İldeki sıcaklık değerleri, kuzeydeki Şirvan ve doğudaki Pervari ilçeleri civarlarındaki dağlık ve yüksek alanlar ile Gerzevil ve Yazlıca dağlarının etrafındaki alanlarda düşük olup yıllık ortalamalar 10-12 °C civarındadır. Beşeri faaliyetler bakımından olumsuzluklar gösteren bu sıcaklık değerleri, nüfus ve yerleşmenin bu kesimlerde seyrekleşmesine yol açmıştır. Öte yandan yıllık ortalama sıcaklık değerlerinin 15-17 °C aralığında olduğu Siirt, Kurtalan, Tillo ve Baykan ilçelerinde, nüfus ve yerleşmeyi etkileyecek sıcaklık değerlerinden kaynaklı olumsuzluklara pek rastlanmamaktadır. Sahada yerleşmelerin bulunduğu alanlarda en yüksek ve en düşük ortalama sıcaklıklar arasında yaklaşık 5-6 °C'lik fark bulunmaktadır (Tablo 2). Bu nedenle ildeki sıcaklık değerleri önemli dağılış farklılıklarına yol açmaktadır.

Siirt ili, nüfusa tesir eden iklimik elemanlardan olan yağış değerleri bakımından düşük ortalamalı ve nispeten homojen bir dağılış göstermektedir. İl genelinde yağış ortalaması, ülke ortalamasına yakın bir değer göstermektedir. Siirt Rasat İstasyonu'nun verilerine göre Siirt'in yıllık toplam yağış miktarı ortalaması 677 mm kadardır (Şekil 10). Sahada yağışlar kuzeyden güneye ve doğudan batıya doğru azalmaktadır. Nitekim en az yağış alan ilçe Kurtalan iken en fazla yağış alan ilçeler Şirvan ve Baykan'dır. İlin yağış rejimi incelendiğinde, yağışların %40'ı İlkbaharda, %38'i Kış mevsiminde, %20'si Sonbahar 'da ve %2'lik kısmı Yaz mevsiminde düşmektedir. Yıl içerisinde en fazla yağış, 104,3 mm ile Nisan, en az yağış ise 1.0 mm ile Ağustos ayında görülmektedir. Ayrıca sahada bütün yıl boyunca ortalama karla örtülü gün sayısı da 18'dir. Sahada beşeri faaliyetleri en fazla etkileyen iklim elemanlarının başında yağış gelmektedir. Yağış azlığı ve su kaynaklarının yetersizliği, yerleşme ve nüfus dağılışı üzerinde olumsuz bir etki oluşturmaktadır. Özellikle yağışların nerdeyse hiç görülmediği Yaz döneminde görülen mutlak kuraklık, nüfusun varlığı ve yoğunluğunu etkilemektedir. Yağışların az, su kaynaklarının yetersiz olduğu alanlarda nüfusun da seyrekleştiği görülmektedir.

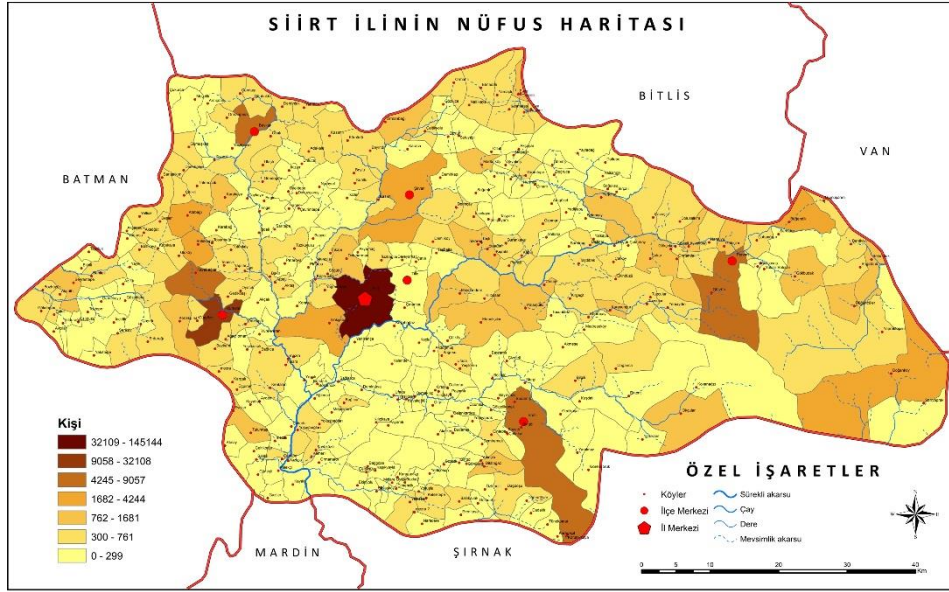
Tablo 2: Siirt İli İlçeleri ile Bazı Köylerinde Sıcaklık ve Yağış Ortalamalarının Aylara Göre Dağılımı (1970-2015)

Siirt İlinin Nüfus Gelişimi, Yapısı ve Dağılışı

İstasyon		Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Toplam
Siirt-Merkez	Ortalama Sıcaklık	2.9	5.5	9.7	14.5	19.9	27.5	31.6	30.7	25.0	17.9	10.1	4.2	16.6
	Ortalama Yağış	77.2	95.0	102.1	103.6	60.6	9.4	2.0	1.3	3.5	46.5	81.8	86.2	669.2
Kurtalan	Ortalama Sıcaklık	1.9	3.8	8.7	14.2	19.5	25.8	30.7	30.2	25.2	17.6	9.8	4.4	16
	Ortalama Yağış	77.9	98.2	95.8	94.4	58.9	8.0	1.7	0.3	3.8	38.6	81.9	88.4	647.9
Baykan	Ortalama Sıcaklık	3.3	4.6	9.0	14.3	19.6	26.1	30.6	29.9	24.8	17.5	10.0	5.1	16.2
	Ortalama Yağış	122.5	146.6	153.6	130.7	71.6	13.3	1.0	0.3	4.2	55.3	110.1	141.5	950.7
Şirvan	Ortalama Sıcaklık	2.5	3.6	7.6	13.3	18.6	25.2	30.0	29.7	25.1	17.6	9.8	4.4	15.6
	Ortalama Yağış	90.4	104.3	104.3	112.0	67.0	11.8	1.2	0.7	4.8	61.1	101.1	92.2	750.9
Tillo	Ortalama Sıcaklık	1.5	2.6	6.5	12.4	17.3	23.3	28.2	27.8	23.7	16.6	8.0	3.1	14.3
	Ortalama Yağış	74.8	101.2	106.0	98.0	71.8	10.9	2.2	2.5	2.6	64.8	113.0	103.0	750.8
Pervari	Ortalama Sıcaklık	-0.9	0.5	4.8	10.0	15.1	20.7	26.0	26.0	21.5	14.1	7.1	1.6	12.2
	Ortalama Yağış	59.6	62.7	93.0	102.0	72.7	10.2	3.2	2.4	5.8	53.3	70.7	69.8	605.4
Eruh	Ortalama Sıcaklık	0.7	2.5	5.8	10.5	15.9	22.8	27.8	27.0	23.6	16.0	7.7	3.6	13.6
	Ortalama Yağış	53.8	103.5	123.7	97.7	91.7	11.8	0.6	0.1	1.1	55.2	87.7	71.8	698.7
Gözpınar	Ortalama Sıcaklık	2.9	3.1	7.8	13.7	17.7	24.7	29.7	30.2	25.1	18.8	9.4	3.5	15.5
	Ortalama Yağış	51.3	52.3	48.8	65.2	80.0	5.8	0	0	0.0	5.4	86.8	56.5	452
Çayırli	Ortalama Sıcaklık	2.7	3.8	8.6	14.4	18.0	23.5	29.5	29.0	24.6	17.5	9.4	3.5	15.3
	Ortalama Yağış	61.8	101.0	72.8	65.1	78.0	9.2	0	0	0.7	27.3	82.5	64.5	562.9
Kayabağlar	Ortalama Sıcaklık	3.1	4.5	7.7	15.5	20.0	25.9	30.9	30.4	25.4	17.2	9.8	4.7	16.3
	Ortalama Yağış	89.7	104.7	110.8	81.5	39.5	7.2	0.0	0	1.2	58.0	78.0	126.8	697.4

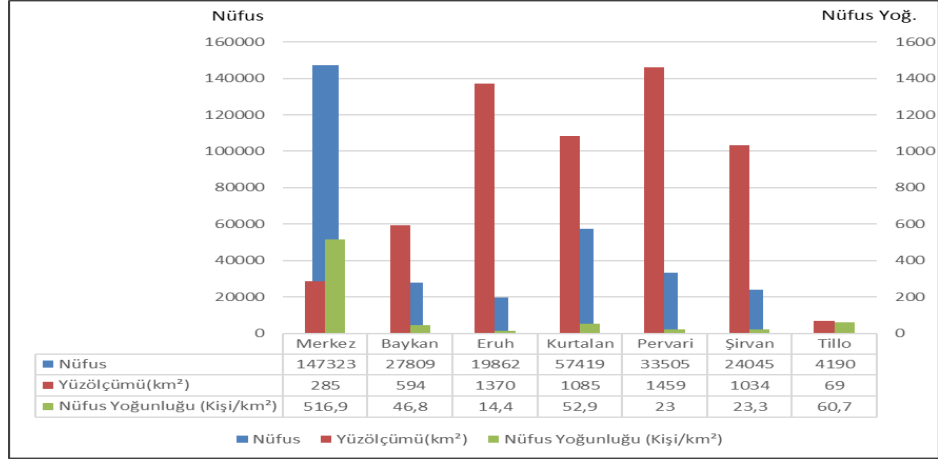
Çalışma sahasında nüfusun dağılışına etki eden en önemli beşeri coğrafya unsurunu ana ulaşım akslarını oluşturan karayolları oluşturmaktadır. Bilindiği üzere Sanayi devrimi ile birlikte ulaşımın yaşamsal faaliyetler için en önemli etken olduğu (özellikle 18 ve 19. yy) dönemlerde, ulaşım ağının geliştiği koridorlar boyunca yer alan merkezler hızla gelişim gösterirken; Siirt şehri gibi ana ticaret yollarına uzak kalan yörelerde doğal ortam koşullarının da etkisi ile şehrsel fonksiyonlar önemli bir gelişme gösterememiştir. Bundan dolayı bölge ve çevre illerle ulaşım ve ticareti oldukça zayıf olan Siirt şehri için “son durak” veya “kör nokta” tabirini sıklıkla kullanılmaktadır. Bu durum Siirt ilinin nüfus varlığı ve dağılışı üzerinde doğrudan belirleyici olmuştur. Siirt, nüfus büyüklüğü bakımından 81 il içerisinde 58. Sırada yer alırken, 52 olan aritmetik nüfus yoğunluğu değeriyle de 100 civarında olan ülke ortalamasının çok altındadır. Yörenin seyrek nüfuslanmasında ulaşım şartları ve coğrafi konumunun önemli bir etkisi vardır. İl idari sınırları içerisinde de ulaşım koşullarına bağlı olarak nüfus varlığı ve dağılışı önemli farklılıklar göstermektedir. Nitekim önemli yollar ve ulaşım akslarından uzak olan Pervari, Şirvan ve Eruh'ta nüfus seyrek iken, önemli güzergâhlara ve yollara yakın olan Siirt, Kurtalan ve Baykan gibi yerleşmelerde nüfuslanma fazladır.

Siirt'te nüfusun dağılışına etki eden bir diğer önemli beşeri faktör ise tarım ve hayvancılıktır. Sahada elverişli tarım arazilerinin bulunduğu Siirt ve Kurtalan ilçelerinde nüfus yoğunluğu fazladır. Bununla birlikte Pervari, Şirvan ve Eruh gibi ilçelerde güv otlakların bulunduğu yayla ve platolarda hayvancılık faaliyetleri gelişmiştir. Bu sahalarda yer alan köyler, etraflarındaki diğer köylere göre daha fazla nüfuslanmıştır. Ayrıca idari fonksiyonlar da nüfus varlığı ve dağılışı üzerinde belirleyici olmaktadır. Nitekim Siirt, Eruh, Kurtalan, Pervari gibi şehir veya kasaba konumunda olan ve idari anlamda ilçe merkezi olan yerleşmelerde nüfus, diğer kesimlere göre daha fazladır. Nitekim tek başına Siirt şehri, fonksiyonları ve idari konumunun sağladığı avantajlardan dolayı il nüfusunun yarıya yakın kısmını barındırmaktadır.

Şekil 11: Çalışma Sahasında Nüfusun Yerleşim Birimlerine Göre Dağılım Haritası

Siirt'te aritmetik nüfus yoğunluğu yerleşmelere göre önemli farklılıklar göstermesine rağmen nüfusun büyük bir kısmının bir kaç şehirde toplandığı görülmektedir. İlde 2015 yılı verilerine göre aritmetik nüfus yoğunluk ortalaması 51,8'dir. Siirt'te aritmetik nüfus yoğunluğu ortalamaları yukarıdaki açıklamalara paralel olarak arazinin engebeli ve yüksek olduğu Pervari, Eruh ve Şirvan gibi ilçelerde düşük iken nispeten arazinin sade veya daha az engebeli olduğu Siirt, Kurtalan, Tillo gibi ilçelerde ise yüksektir.

Şekil 12: Siirt İli İlçelerinin Aritmetik Nüfus Yoğunlukları (2015)

Siirt'te aritmetik nüfus yoğunluğunun en yüksek olduğu yer merkez ilçedir. Siirt şehri ve çevresindeki köylerin dâhil olduğu merkez ilçede ortalama nüfus yoğunluğu 548,6 kişi/km²'dir. Yalnızca Siirt şehri il nüfusunun yarıya yakın kısmını barındırmaktadır. Siirt merkez ilçesi, geçmişten gelen stratejik, ekonomik ve idari merkez olmanın da avantajlarıyla 145 144 kişilik bir nüfusa sahiptir. Merkez ilçe dışında Tillo 59,9 kişi/km², Kurtalan 53,8 kişi/km² ile nüfus yoğunluğunun diğer ilçelere göre yüksek olduğu ilçelerdir (Şekil 12). Bu ilçelerden Tillo gerek topografik koşulların sağladığı avantajlar gerekse Siirt şehrine yakın oluşu ve köklü bir yerleşme olması nedeniyle fazlaca nüfuslanmıştır. Kurtalan ise kurulmuş olduğu düzlükte ve Siirt-Batman karayolu üzerinde yer alması nedeniyle diğer ilçelere göre daha fazla nüfuslanmıştır. Ayrıca Demiryollarının mevcudiyeti ve Kurtalan Çimento Fabrikası da nüfus varlığı üzerinde belirleyici olmuştur. Siirt'te en düşük aritmetik nüfus yoğunluğu ise ilçe alanının büyük ama nüfusun oldukça az olduğu Eruh ve Pervari ilçeleridir. Eruh'ta nüfus yoğunluğu 14,5 kişi/km², Pervari'de ise 21,7 kişi/km²'dir (Şekil 12). Bu iki ilçede de gerek topografik koşullar gerekse ulaşım imkânları bakımından olumsuz şartlar ortaya çıkmıştır. Arazinin genelde engebeli ve dağlık olduğu bu kesimler, aynı zamanda önemli yollar ve merkezlere uzak bir konuma sahiptirler. İktisadi koşulların kısıtlı olduğu ve coğrafi koşulların negatif etki yaptığı bu ilçeler, sahanın en seyrek nüfuslu kesimlerini oluşturur.

Şekil 13: Çalışma Sahası Aritmetik Nüfus Yoğunluğu Haritası

Öte yandan çalışma sahasında nüfusun varlığı ve dağılışı köylere göre değerlendirildiğinde, önemli farklılıkların ortaya çıktığı görülmektedir. Topografik koşulların elverişli olduğu, tarım arazileri ve su kaynaklarının bol olduğu ve ulaşım imkânlarının geliştiği köylerde nüfus yoğunluğu fazla iken su kaynaklarının az olduğu, engebenin fazla ve ulaşımın gelişmediği köylerde nüfus yoğunluğu azalmaktadır. Siirt'te nüfusu binin üstünde ve en fazla olan köyler, merkez ilçeye bağlı Gökçebağ (2007), Baykan'a bağlı Atabağı (3461), Erüh'a bağlı Bağgöze (1043), Okçular (1150), Kurtalan'a bağlı Bölüktepe (2420), Gözpinar (1681), Kayabağlar (5012), Pervari'ye bağlı Beğendik (2502), Doğanköy (2277), Gökçebudak (1476), Gökçekoru (1047), Palamutlu (1500) ve Şirvan'a bağlı Cevizlik (1446), Ormanbağı (1028), Taşlı (1278) köyleridir (Şekil 10). Nüfusu en az ve 50 kişinin altında olan köyler ise Merkez ilçeye bağlı Güneşli (47), Kalender (27), Erüh'a bağlı Akmeşe (99), Bayramlı (39), Bingöl (33), Budamış (33), Gelenkardeş (22), Ortaklı (30), Oymaklıç (32), Yanılmaz (37), Kurtalan'a bağlı Ekinli (4), Şirvan'a bağlı Akçayır (19), Çınarlı (14), Gümüş (16), Kalkancık (31) ve Meşelik (17) köyleridir (Şekil 11). Üzerlerinde gerek eğim miktarının, gerekse irtifanın artması nedeniyle yaşam faaliyetlerinin kısıtlandığı bu köyler, il idari alanındaki en seyrek nüfuslu alanları oluşturmaktadır. Nüfusun neredeyse hiç olmadığı Ekinli, Çınarlı ve Meşelik gibi köyler, terör olayları nedeniyle 1990'lı yıllarda boşaltılmış ve bir daha eski konumuna dönememiş yerleşim birimlerindedir.

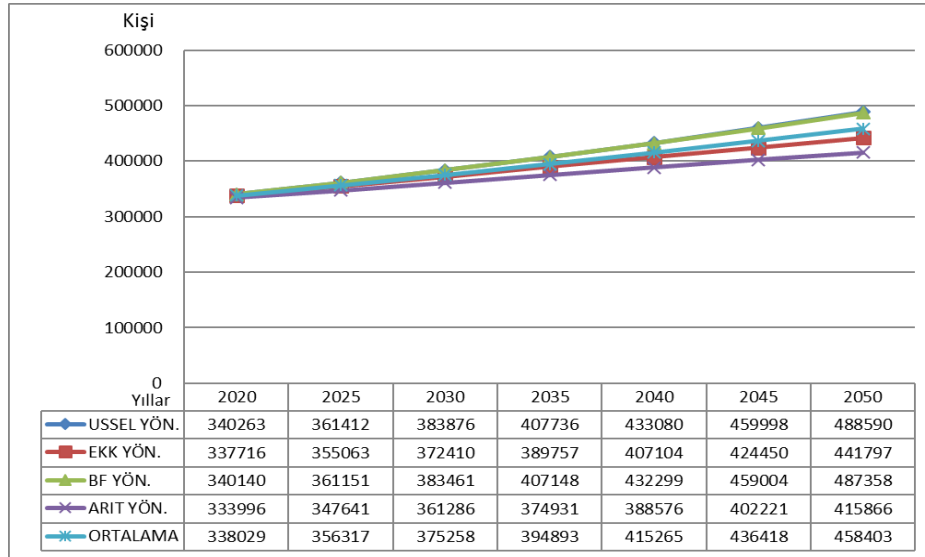
VI. Nüfus Projeksiyonları

Nüfus kestirimi bir bilimdir ve nüfusu projekte edebilmek için kullanılacak pek çok metod bulunmaktadır. Demograflar ve istatistikçiler olasılıksal nüfus tahminleri yapabilmek için metodlar geliştirmişlerdir (Selçuk, 2014: 194). Nüfus projeksiyonları amaca

göre ülke geneli, bölge ve il yanında değişik nüfus büyüklüğüne sahip yerleşmeler veya idari birimler bazında olmak üzere farklı boyutlarda yapılabilmektedir (Kocaman, 2002: 2).

Siirt ili nüfusunun gelecek yıllardaki seyri ve niceliksel yapısı hakkında tahmin ve projeksiyonlar yapılabilmesi için günümüzdeki mevcut nüfus ve nüfus artış hızına dayalı olarak başta TÜİK metodu olmak üzere Üssel, En Küçük Kareler, Bileşik Faiz ve Aritmetik yöntemler kullanılarak projeksiyonlar yapılmıştır. Bu projeksiyonlar yapılırken çalışma sahasının 1990-2015 yılları arasındaki nüfus miktarları ve artış hızları esas alınarak öngörülerde bulunulmuştur. Bu bağlamda TÜİK metoduna göre yapılan projeksiyonda Siirt ili nüfusu 2020 yılında 334274 kişi, 2023 yılında ise 343231 kişi olacağı öngörülmüştür (Şekil 14).

İl nüfusunun gelecek yıllardaki seyri için kullanılan diğer projeksiyon yöntemleri değerlendirildiğinde, ortaya çıkan sonuçların çok büyük farklılıklar içermediği anlaşılmaktadır. Kullanılan bu projeksiyonların güçlü ve zayıf yönleri de dikkate alınarak yapılan öngörüler, il nüfusunun gelecek yıllardaki seyri için önemli ipuçları vermektedir. Nitekim bu projeksiyonlardan, Üssel Metoda göre Siirt ili nüfusu 2025 yılında 361422, En Küçük Kareler metoduna göre 355063, Birleşik Faiz Metoduna göre 361151, Aritmetik Metoda göre 347641 kişi olarak hesaplanmıştır. İlin bu projeksiyonlara göre 2025 yılı nüfus ortalaması ise 356317 kişidir. Söz konusu projeksiyonlara göre 2050 yılı için yapılan tahminler incelendiğinde, Üssel Metoda göre bu yılda il nüfusu 488590, En Küçük Kareler Metoduna göre 441797, Birleşik Faiz Metoduna göre 487358, Aritmetik Metoda göre 415866 kişi olarak hesaplanmıştır. Aynı yıldaki projeksiyon ortalamalarına göre il nüfusunun 458403 kişi olacağı öngörülmektedir (Şekil 14).

Şekil 14: Çeşitli Projeksiyon Yöntemlerine Göre Kars İlinin 2015-2050 Yılları Arasındaki Nüfusu (DPT, 2002, Plan Nüfus Projeksiyon Yöntemleri, Kullanılarak Hesaplanmıştır).

Siirt İli nüfusunun yakın gelecekteki seyri ile ilgili gerek uygulanan projeksiyon metotları gerekse il nüfusunun son 25 yıldaki artış seyri ve doğurganlık oranları dikkate alındığında artış eğiliminin devam edeceği anlaşılmaktadır. Ancak nüfusun eğitim seviyesinin yükselmesi, erken evliliklerin azalmaya başlaması, aile planlaması konusunda bilinç düzeyinin artması ve il genelinde kentleşme hızının yükselmesi gibi hususların etkisiyle nüfus artış hızının gelecek yıllarda bugünkü seyrinden daha düşük düzeyde olacağı tahmin edilmektedir.

VII. SONUÇ

Siirt ilinin nüfus gelişimi, yapısı ve dağılışının ele alındığı bu çalışmada çarpıcı sonuçlara ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda Siirt nüfusuyla ilgili en dikkat çekici olgulardan biri, kuşkusuz ki doğurganlık yapısıdır. Demografik geçiş sürecinin en temel parametrelerinden biri olan doğurganlık hızı ve oranları, nüfusun bugünkü niteliği ve gelecekteki seyri açısından son derece önemlidir. Toplumdaki nüfus dinamiklerini anlamaya imkân tanıyan ve en önemli teorilerden biri olan Demografik Geçiş Teorisi esas alınarak Yüceşahin (2009) tarafından yapılan çalışmada, Siirt'in demografik geçişe direnç gösteren iller arasında yer aldığı anlaşılmaktadır. Siirt, Türkiye'nin güneydoğusunu teşkil eden illerle birlikte, tarihsel süreç içinde çocuk ve bebek ölüm hızlarında ciddi düşüşler yaşamış olmasına rağmen demografik geçişin en önemli aşaması olarak görülen doğurganlık geçişini henüz tam anlamıyla deneyimleyememiştir (Yüceşahin, 2009: 15). Bu bağlamda Siirt'in doğurganlık geçişine direnç gösteren bir eğilim içinde olduğu ileri sürülebilir.

Nüfus artış hızı, doğum oranları ve doğurganlık hızı ülke ortalamasının üzerinde seyreden Siirt'te, yapılan analiz ve projeksiyonlarda da nüfusun yakın gelecekte de bugünküne benzer bir artış eğiliminde olacağı öngörülmektedir. Yörede nüfus artış seyrinin çok iyi takip edilmesi ve mevcut kaynaklarla nüfus arasındaki dengenin dikkatli bir şekilde gözetilmesi gerekmektedir. Zira ildeki sosyal ve ekonomik problemlerin büyük çoğunluğu nüfus yapısal özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Nüfus ve nüfus artışına paralel olarak istihdam alanlarının bulunmaması, beraberinde yoksulluğa ve buna eşlik eden bir dizi sosyo-demografik problemlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Nitekim Berber, Yıldız ve Sivri (2010) tarafından yapılan "Türkiye'de İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması" adlı çalışmada Siirt, Sosyo-Ekonomik gelişmişlik açısından 73. sırada yer almaktadır. Bu durum, başta göç olmak üzere okullaşma ve okuma-yazma oranları, aile büyüklükleri, doğumlar gibi demografik parametreleri negatif yönde etkilemektedir.

Çalışma sahasında elde edilen bulguların işaret ettiği bir diğer önemli husus ise çocuk ve genç nüfus oranlarının yüksek oluşudur. Medyan yaşın 20 ile ülke ortalamasının çok altında olduğu Siirt'te, ortalama hane halkı büyüklüğü ise 8 ve üstüdür. Nüfusun yarısının 20 yaş ve altı olduğu çalışma sahasında, bu genç ve dinamik nüfusun doğru bir şekilde kanalize edilmesi gerekmektedir. Okullaşma ve okur-yazarlık oranlarının ülke ortalamasının altında seyrettiği, işgücüne katılımın erken yaşlarda gerçekleştiği çocuk ve genç kitle çok iyi izlenmelidir. Zira yüksek potansiyelli bu nüfus, eğitim ve istihdam süreçlerine entegre edilmediği sürece terör örgütleri ve illegal yapılar için büyük bir hedef kitle olarak görülmektedir.

Gerek Cumhuriyetten önce gerekse Cumhuriyet dönemi boyunca Siirt, idari taksimatta meydana gelen değişimlerden ötürü keskin nüfus değişimleri yaşamıştır. Nitekim Cumhuriyetten önce zaman zaman Diyarbakır, Bitlis gibi illere, zaman zaman da doğrudan merkezi otoriteye bağlı olarak idare edilen Siirt, nüfus bakımından istikrarlı bir seyir izlememiştir. Aynı durum Cumhuriyet dönemi boyunca da sürmüştür ve il sınırlarına dahil olan köy, kasaba ve şehirler sürekli değişmiştir. Nitekim Cumhuriyetin ilk dönemlerinde idari sınırları içerisinde 7 kaza ve 728 köy yer alırken, bu durum daha sonraki dönemlerde sürekli değişmiştir. Günümüzde il statüsüne kavuşarak 1990 yılında Siirt'ten ayrılan Batman ve Şırnak ile bu illere bağlı bazı ilçeler ile çok sayıda köy yerleşmesinin idari statüsünün değişmesi, yöre nüfusunda keskin düşüşlerin yaşanmasına yol açmıştır. Cumhuriyetin ilk dönemlerinden bugüne gelindiğinde Siirt'te bağlı yerleşim birimlerinin sayısı %60 oranında azalmıştır. Söz konusu değişimler, demografik açıdan önemli sorunlar oluşturarak nüfus miktarı ve nüfus artışı ile diğer demografik parametrelerin doğru bir şekilde analiz edilmesini güçleştirmiştir. Ancak son 20 yılda çalışma sahasında idari anlamda istikrarın sağlanması ve hemen hemen mevcut durumunu muhafaza etmesi neticesinde daha sağlıklı analizler yapılabilmektedir.

Göç olgusu özellikle 1990'lı yıllarda Siirt'te çok önemli boyutlara ulaşmıştır. Artan terör olayları ve bu olayların çoğunlukla kırsal kesimde meydana gelmesinden ötürü bu dönemde köy ve mezralardaki nüfusun önemli bir kısmı yaşadığı yeri terk etmiştir. Nitekim bu devirdeki göç verileri incelendiğinde dikkat çekici sonuçlara ulaşılmaktadır. 1985-1990 devresinde ilin verdiği göç, 42271, net göç -31311 olup net göç hızı ise %-140,7 gibi çok yüksek bir değerdedir. 1995-2000 devresinde de ilin net göç değeri -17062 olup net göç hızı da %-75,1 oranındadır. Göç verilerinin çok yüksek oranda olduğu ve toplumsal anlamda büyük olumsuzluklara yol açan bu süreç, gerek göç edilen gerekse terk edilen yerlerde aileler için önemli sorunların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Her ne kadar günümüzde göçün olumsuz etkileri büyük ölçüde giderilmiş ve göç oranları düşmüş olsa bile bütün olumsuzlukların ortadan kaldırılması ve göç edenlerin çoğunluğunun geri dönüşünü sağlayacak gerekli adımların atılması gerekmektedir. Bu bağlamda yörede tarım ve hayvancılık başta olmak üzere çeşitli ekonomik faaliyetlerle ilgili yatırımların, projelerin ve verim artırıcı yöntemlerin hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Siirt'te göç ile ilgili dikkat çekici noktalardan biri de mevsimlik göç hareketine katılan nüfusun demografik yapısıdır. Daha önce belirtildiği gibi Siirt ilinde önemli oranda nüfus, ritmik olarak mevsimsel göç hareketine katılmaktadır. Küçükbaş hayvancılıkla uğraşan bu nüfus, Kasım-Nisan devresini Siirt'in muhtelif köy ve şehirlerinde geçirirken Nisan-Ekim devresinde ise hayvanlarıyla birlikte Bitlis, Muş, Ağrı ve Van'daki yaylalara göç etmektedirler. Sosyo-ekonomik açıdan toplumsal düzene tam anlamıyla entegre olamamış bu nüfus, yüksek bir doğurganlığa, çok düşük okuma-yazma ve okullaşma oranlarına sahiptir. Mevsimsel yer değiştirme hareketleri söz konusu nüfusun eğitim ve istihdam süreçlerine katılımı güçleştirmektedir.

Kadınların eğitim düzeyi ve okullaşma oranı ile kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesi yörede nüfusun önemli problemlerindendir. Nüfusun eğitim yapısı cinsiyet açısından değerlendirildiğinde, geleneksel cinsiyetçi kültür kalıplarının eğitimdeki olumsuz etkileri çarpıcı bir biçimde görülmektedir (Geniş, Adaş, 2011: 301). Siirt'te kadınlar gerek

okuma-yazma gerekse okullaşma oranında erkeklerin gerisinde bulunmaktadır. Nitekim okuma-yazma bilen nüfusun oranı erkeklerde %96,2 iken kızlarda %83,6 gibi düşük bir değerdedir. Benzer değerler okullaşma oranlarında da görülmektedir. Nitekim üst kademe eğitim düzeylerine geçildikçe kızların okullaşma oranları ülke ortalamasının ve erkek nüfus oranının altında kalmaktadır. Bu durumu ortadan kaldırmak ve kızları okula kazandırmak için gerekli tedbirler mutlaka alınmalıdır. Bunun sağlanmasıyla birlikte kızların okullaşmasıyla yörenin önemli sorunlarından biri olan kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesinin de önüne geçilecektir.

Araştırma sahasında 2015 yılı verilerine göre nüfus yoğunluğu 51 olup, 100 olan ülke ortalamasının altında, düşük bir değer göstermektedir. Sahanın nüfusu yerleşmeler arasında dengeli bir şekilde dağılmamış olup sadece Siirt ve Kurtalan şehirleri il nüfusunun %55,3'ünü oluşturmaktadır. Aynı zaman Siirt ve Kurtalan ilçeleri, sahadaki nüfusun %65,5'lik kısmını meydana getirmektedir. Buna karşın Pervari, Eruh, Şirvan, Baykan ve Tillo ilçeleri, sahadaki yerleşmelerin %75'ini (218) barındırmalarına rağmen il toplam nüfusunun yalnızca %34,5'ini oluşturmaktadır. Siirt ilinde ortalama köy idari alanı nüfusu 348 olup sahadaki köylerin 183'ünün nüfusu bu değerden küçük 95'inin nüfusu ise bu değerden büyüktür. Kısaca Siirt ilinde nüfus, köyler arasında dengeli bir şekilde dağılmamış olup köylerin nüfusları ile konumları, arazilerinin eğim ve verim durumu arasında yakın bir ilişki olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akbulut, G. (2007), "Sivas İlinin Başlıca Nüfus Coğrafyası Özellikleri". *C. Ü. Sosyal Bilim. Der.* 31, ss.83-100.
- Azimli, M. (2006), "İlk Fethinden Osmanlı'ya Siirt'in Siyasi Tarihi". *Uluslararası Siirt Sempozyumu*, 19-21 Eylül, Siirt, ss.126-132.
- Berber, M., Sivri, U., Yıldız, E., B. (2012), "Türkiye'de İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (2010)". *Erciyes Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Der.* S.39, ss.147-167
- Bulut, İ., (2000), "Yozgat'ın Nüfus Coğrafyası Özellikleri". *Doğu Coğrafya Dergisi*, 6, (4), ss.20-54.
- Cuinet, V. (1891), *La Turquie d'Asie*, C.II, Paris.
- Demirtaş, M. (2007), "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Bitlis Vilayetinde Nüfus", *Dicle Üniversitesi. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9 (1), ss.131-149.
- Doğanay, H. (1997), *Türkiye Beşeri Coğrafyası*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Erpolat, M., S. (199), *XVI. Yüzyılda Diyarbekir Beylerbeyliği'ndeki Yer İsimleri*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya
- Günel, V. (2012), "Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden Verilen Göçün Akım Yönü". *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5 (5), ss.105-127.

- Geniş, Ş., Adaş, E., B. (2011), “Gaziantep Kent Nüfusunun Demografik ve Sosyo-Ekonomik Yapısı: Saha Araştırmasından Notlar”. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Der.* S.10(1), ss.293 - 321
- Güneş, H., H. (2009), “İktisat Tarihi Açısından Nüfus Teorileri ve Politikaları”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (28), ss.126-138.
- İbnü'l Esir, **El-Kamil fi'l-Tarih**, C. XI.
- KAŞTAN, Y. (2006), “Cumhuriyet Döneminde Nüfus Hareketlerinin Fonksiyonu”. *A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (1), ss.65-76.
- Kocaman, T., (2002), *Plan Nüfus Projeksiyon Yöntemleri*, TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Yay. Ankara.
- Tuncel, M. (2009), Siirt Maddesi. **Türkiye Diyanet Vakfı Yay. İslam Ansiklopedisi**, Cilt. 37, İstanbul.
- TÜİK (2016), Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi ve Genel Nüfus Sayımları Verileri.
<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>, 04.05.2016
<https://biruni.tuik.gov.tr/nufusmenuapp/menu.zul>, 10.05.2016
- TÜİK, (2013), **Seçilmiş Göstergelerle Siirt 2013**, Türkiye İstatistik Kurumu Yayını, Ankara.
- Tümertekin, E., Özgüç., N. (2006), *Beşeri Coğrafya: İnsan, Kültür, Mekân*, İstanbul: Çantay Kitapevi.
- Özdemir, A., H. (2010), “Moğol İstilâsından Bazı Öğrenilmiş Çaresizlik Örnekleri”. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fak. Der.* S. 29(29), ss.21-41
- Özgen, N., Karadoğan, S. (2009), “Siirt Şehrinin Kuruluşu ve Gelişimi”. *Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (2), ss.61-81.
- Selçuk, İ., A. (2014), “Şehir Planlamada Nüfus Kavramı ve Tahmininde Kullanılan Matematiksel Yöntemler”, *ARTIUM*, Sayı 2(2), ss.191-206
- Sırma, İ., S. (2006), “Siirt ve Civarının Müslümanlaşması ve Müslümanların Gayrimüslimlerle Olan İlişkileri”. *Uluslararası Siirt Sempozyumu*, 19-21 Eylül, Siirt, 121-125.
- Sözer, A., N. (1969), *Diyarbakır Havzası*, Ankara: İş Matbaacılık ve Ticaret.
- Yıldız, M. Z., Saraçoğlu, H. (2006), “19. Yüzyıldan Günümüze Siirt İlinin İdari ve Demografik Yapısında Meydana Gelen Değişimler”. *Uluslararası Siirt Sempozyumu* 19-21 Eylül, Siirt, ss.619-640.
- Yıldız, S., Döker, M., F. (2016), “İzmit Şehrinin Nüfus Gelişimi”. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak. Coğrafya Dergisi*, S.32, ss.33-47.

Yüceşahin, M., M. (2009), “Türkiye’nin Demografik Geçiş sürecine Coğrafi Bir Yaklaşım”.
Coğrafi Bilimler Dergisi, 7(1), ss.1-25.

Yurt Ansiklopedisi, (1982-1983), **Siirt Maddesi**, Sayı: 9.

Zaman, S., Coşkun, O. (2008), “Rize İlinin Nüfus Coğrafyası Özellikleri ve Bunları Etkileyen Etmenler Üzerine Bir İnceleme”, *A.Ü. Doğu Coğrafya Dergisi*, 12 (2), ss.263-283.